

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра культурології

На правах рукопису

**КОВЧ ОРЕСТ ІВАНОВИЧ
КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ТА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА: ДОСВІД
УКРАЇНИ І ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН**

Спеціальність: 034 Культурологія

Освітньо-професійна програма Культурологія

Робота на здобуття другого освітнього рівня Магістр

Науковий керівник:

ШОСТАК ВІКТОР МИХАЙЛОВИЧ,

кандидат історичних наук, доцент

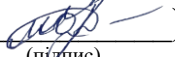
РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 6

засідання кафедри культурології

від 27 листопада 2025 р.

Завідувач кафедри

() Москвич О. Д.
(підпис) ПІБ

ЛУЦЬК – 2025

Анотація

Ковч Орест Іванович

Культурна політика та культурна спадщина: досвід України і європейських країн

У сучасних умовах – зростання глобалізаційних процесів, євроінтеграційного курсу України та викликів, спричинених війною – питання збереження культурної ідентичності та спадщини набуває особливої актуальності. Культурна політика виступає не лише як інструмент державного управління, а й як засіб формування національної самосвідомості, соціальної згуртованості та міжнародного іміджу країни.

У дипломній роботі досліджено особливості формування та реалізації культурної політики в Україні у порівнянні з практиками європейських країн. Культура як стратегічна сфера державного управління відіграє важливу роль у збереженні національної ідентичності, розвитку громадянського суспільства та міжнародної інтеграції. Особливу увагу приділено аналізу механізмів охорони культурної спадщини, що є ключовим елементом культурної політики.

Методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний підхід, що поєднує культурологічний, політологічний, історичний та правовий аналіз. Використано порівняльний, контент-аналіз, історико-генетичний та системний методи.

У першому розділі розглянуто теоретичні засади культурної політики та охорони спадщини, класифікацію культурних цінностей, функції держави у сфері культури, а також моделі культурної політики, що застосовуються в європейських країнах. Розглядаються базові поняття культурної політики та культурної спадщини, їх функції, типи та значення в суспільному розвитку. Аналізуються європейські моделі культурної політики, а також роль міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Рада Європи, ЄС) у формуванні глобальних стандартів у сфері культури.

Другий розділ присвячено аналізу української культурної політики: її історичному розвитку, сучасному стану, нормативно-правовій базі та

інституційній структурі. Висвітлюється еволюція культурної політики України від здобуття незалежності до сьогодення. Описуються ключові інституції, нормативно-правова база, державні програми та виклики, зокрема пов'язані з війною, децентралізацією та цифровізацією культурної сфери.

У третьому розділі здійснено порівняльний аналіз культурної політики України та країн Європейського Союзу (зокрема Франції, Німеччини, Польщі), виявлено спільні риси та відмінності, а також оцінено перспективи адаптації європейського досвіду в українському контексті. Розглянуто участь України в міжнародних культурних програмах, таких як Creative Europe та House of Europe, що сприяють інтеграції української культурної сфери в європейський простір.

Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення культурної політики України, розробки стратегій охорони спадщини, а також у навчальному процесі з дисциплін культурологічного та управлінського спрямування.

Ключові слова: *культурна політика, культурна спадщина, Україна, європейські країни, моделі культурної політики, охорона спадщини.*

Abstract

Kovch Orest

Cultural policy and cultural heritage: experience of Ukraine and European countries.

In modern conditions – the growth of globalization processes, Ukraine's European integration course and the challenges caused by the war – the issue of preserving cultural identity and heritage is of particular relevance. Cultural policy acts not only as an instrument of public administration, but also as a means of forming national identity, social cohesion and international image of the country.

The thesis studies the peculiarities of the formation and implementation of cultural policy in Ukraine in comparison with the practices of European countries. Culture as a strategic sphere of public administration plays an important role in the preservation of national identity, the development of civil society and international integration. Particular attention is paid to the analysis of mechanisms for the protection of cultural heritage, which is a key element of cultural policy.

The methodological basis of the study is an interdisciplinary approach that combines cultural, political, historical and legal analysis. Comparative, content analysis, historical-genetic and system methods were used.

The first section considers the theoretical foundations of cultural policy and heritage protection, the classification of cultural values, the functions of the state in the field of culture, as well as the models of cultural policy used in European countries. The basic concepts of cultural policy and cultural heritage, their functions, types and significance in social development are considered. European models of cultural policy, as well as the role of international organizations (UNESCO, Council of Europe, EU) in the formation of global standards in the field of culture are analyzed.

The second section is devoted to the analysis of Ukrainian cultural policy: its historical development, current state, regulatory framework and institutional structure. The evolution of the cultural policy of Ukraine from independence to the present day is highlighted. Key institutions, regulatory frameworks, state programs and challenges, in particular those related to war, decentralization and digitalization of the cultural

sphere, are described.

In the third section, a comparative analysis of the cultural policy of Ukraine and the countries of the European Union (in particular, France, Germany, Poland) is carried out, common features and differences are identified, as well as the prospects for adapting the European experience in the Ukrainian context are assessed. Ukraine's participation in international cultural programs, such as Creative Europe and House of Europe, which contribute to the integration of the Ukrainian cultural sphere into the European space, is considered.

The results of the study can be used to improve the cultural policy of Ukraine, develop strategies for heritage protection, as well as in the educational process in cultural and managerial disciplines.

Keywords: *cultural policy, cultural heritage, Ukraine, European countries, models of cultural policy, heritage protection.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ.....	7
1.1. Поняття культурної політики та спадщини.....	7
1.2. Європейські підходи до культурної політики.....	13
РОЗДІЛ 2. КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ, ВИКЛИКИ.....	21
2.1. Етапи формування культурної політики в Україні.....	21
2.2. Законодавча база та інституції.....	28
2.3. Програми збереження культурної спадщини.....	36
2.4. Вплив війни на культурну політику та спадщину.....	43
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ: УКРАЇНА І ЄВРОПЕЙСЬКІ КРАЇНИ.....	50
3.1. Спільні риси та відмінності у підходах до культурної політики.....	50
3.2. Успішні практики збереження спадщини.....	57
3.3. Перспективи гармонізації української культурної політики з європейськими стандартами.....	63
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

У сучасному світі культура відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності, зміцненні соціальної згуртованості та розвитку міжнародних відносин. Культурна політика як інструмент державного управління визначає пріоритети у сфері збереження, популяризації та розвитку культурної спадщини. В умовах глобалізації та євроінтеграції особливої актуальності набуває порівняльне вивчення культурної політики України та європейських країн, що дозволяє виявити ефективні моделі управління культурною сферою та адаптувати їх до національного контексту.

Україна, маючи багатий історико-культурний спадок, стикається з численними викликами у сфері його збереження – від недостатнього фінансування до загроз, спричинених війною. Водночас європейські країни демонструють успішні практики охорони культурної спадщини, інтеграції культури в економіку та освіту, а також активну участь у міжнародних культурних програмах. Дослідження цих підходів відкриває нові можливості для вдосконалення української культурної політики.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному порівняльному аналізі культурної політики України та європейських країн з акцентом на механізми збереження культурної спадщини в умовах сучасних викликів, зокрема війни, цифровізації та євроінтеграції. У дослідженні:

- вперше систематизовано підходи до охорони культурної спадщини в Україні у контексті європейських практик;
- виокремлено спільні та відмінні риси культурної політики України та країн ЄС (на прикладі Франції, Німеччини, Польщі);
- проаналізовано вплив міжнародних програм (Creative Europe, House of Europe, ЮНЕСКО) на формування культурної політики України;
- запропоновано рекомендації щодо адаптації європейського досвіду до українських реалій з урахуванням національних особливостей.

Мета дослідження Проаналізувати особливості формування та реалізації культурної політики в Україні у порівнянні з практиками європейських країн, а також дослідити механізми збереження культурної спадщини з метою визначення перспектив гармонізації українських підходів із європейськими стандартами.

Завдання дослідження

1. Розкрити теоретичні засади культурної політики та охорони культурної спадщини.
2. Охарактеризувати основні моделі культурної політики в європейських країнах.
3. Проаналізувати етапи розвитку культурної політики України та її сучасний стан.
4. Дослідити українські механізми охорони культурної спадщини та їх ефективність.
5. Провести порівняльний аналіз культурної політики України та європейських країн.
6. Визначити перспективи адаптації європейського досвіду в українському контексті.

Об'єкт дослідження – культурна політика як система державного управління у сфері культури та охорони культурної спадщини.

Предмет дослідження – підходи, механізми та практики реалізації культурної політики і збереження культурної спадщини в Україні та європейських країнах.

Матеріали дослідження. У процесі дослідження використано різноманітні джерела фактичного матеріалу, що дозволили здійснити комплексний аналіз теми: нормативно-правові акти, офіційні звіти та статистика, матеріали міжнародних програм і проєктів, наукові праці та публікації, інтерв'ю, експертні думки, медіа-матеріали

Практичне значення роботи полягає в можливості використання її результатів для вдосконалення культурної політики України, зокрема у:

- формуванні рекомендацій для державних органів щодо гармонізації українських підходів до охорони культурної спадщини з європейськими стандартами;
- розробці стратегій культурного розвитку на місцевому та національному рівнях;
- підвищенні ефективності участі України в міжнародних культурних програмах;
- використанні матеріалів дослідження в освітньому процесі при вивченні української і зарубіжної культури, теорії управління соціогуманітарною сферою, для викладання дисциплін з культурології, політології, європейських студій.

Методологічну основу роботи становить міждисциплінарний підхід, що поєднує культурологічний, політологічний, історичний та правовий аналіз. У процесі дослідження використано такі методи:

- порівняльний аналіз – для зіставлення моделей культурної політики України та європейських країн;
- контент-аналіз – для вивчення нормативно-правових актів, стратегій, програм і звітів;
- історико-генетичний метод – для дослідження етапів становлення культурної політики України;
- системний підхід – для комплексного розгляду взаємозв'язку між культурною політикою, спадщиною та міжнародними процесами;
- емпіричний аналіз – для оцінки сучасного стану охорони культурної спадщини на основі статистичних даних, кейсів, експертних оцінок.

Апробація результатів та публікації: Основні положення та результати дослідження були апробовані у процесі участі в наукових заходах та відображені в публікаціях:

- доповідь «Законодавчі основи культурної політики і стратегій управління культурою України», на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Поєднати минуле, сучасне й майбутнє: краєзнавство на захисті

історико-культурної спадщини України», Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, Центр досліджень історико-культурної спадщини України, Київський національний університет культури і мистецтв та інші., Київ, 5-6 листопада 2025 р.

Публікація статті «Культурна політика і управлінська діяльність в контексті збереження культурної спадщини України» у науковому журналі «Актуальні питання гуманітарних наук» Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузівський збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Випуск 86.Том 2, 2025. С.4-9 .

Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків. Список використаних джерел включає 80 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

1.1. Поняття культурної політики та спадщини.

Культурна політика є важливим інструментом формування національної ідентичності, соціальної згуртованості та міжнародного іміджу держави. В умовах євроінтеграції України актуальним постає питання гармонізації національної культурної політики з європейськими стандартами, зокрема в аспекті охорони культурної спадщини.

Культурна політика – це система цілеспрямованих дій, стратегій і рішень, що реалізуються державними, муніципальними та громадськими інституціями з метою збереження, розвитку та популяризації культури. Вона охоплює: нормативно-правове регулювання; фінансові механізми; інституційну інфраструктуру; кадрову політику; цифрову трансформацію.

У європейському контексті культурна політика базується на принципах субсидіарності, прозорості, участі громадян і сталого розвитку.

У науковому дискурсі виділяють кілька підходів: інституціональний – акцент на ролі державних і недержавних акторів; критичний – аналіз влади, ідеології та доступу до культурних благ; економічний – розгляд культури як ресурсу, що генерує додану вартість; мережевий – вивчення взаємодії між акторами культурного поля [64].

Інституціональний підхід є одним із базових теоретичних інструментів у дослідженні культурної політики. Він дозволяє розглядати культуру не лише як сферу творчості, а як систему управління, де ключову роль відіграють організаційні структури, нормативні механізми та взаємодія між державними і недержавними акторами [71].

Інституціональний підхід ґрунтується на вивченні формальних і неформальних інституцій – тобто правил, норм, організацій та практик, які визначають функціонування культурної сфери. У цьому контексті культура розглядається як: об’єкт публічної політики – зі своїми бюджетами, регламентами, індикаторами ефективності; сфера регулювання – через закони, постанови, стандарти, ліцензування; мережа інституцій – міністерства, фонди, культурні центри, хаби, асоціації [2].

Основним компонентами інституціонального аналізу є нормативно-правова база: закони про культуру, авторське право, охорону спадщини, що визначають рамки діяльності культурних суб’єктів.

Інституційною структурою є державні органи (Міністерство культури, Український культурний фонд), муніципальні управління, громадські організації, міжнародні партнери. Механізми управління: стратегічне планування, грантова підтримка, публічно-приватне партнерство, цифрові платформи. Індикаторами ефективності при інституційному підході виступають кількість реалізованих проєктів, охоплення аудиторії, економічний ефект, культурна мобільність [62].

Переваги інституціонального підходу полягають у можливості оцінити стійкість культурної політики через аналіз інституційної пам’яті та процедур. Саме інституціональний підхід забезпечує порівнянність між країнами – через аналіз типових моделей управління (наприклад, французька централізована модель скандинавська децентралізована). Даний підхід сприяє гармонізації політик – через адаптацію європейських норм і стандартів у національний контекст [69].

В Україні інституціональний підхід набуває актуальності в умовах євроінтеграції. Свідченням чого виступає реформа культурної політики: створення Українського культурного фонду як незалежної інституції з прозорими процедурами фінансування; імплементація директив ЄС: адаптація законодавства до норм AVMSD, авторського права, охорони спадщини; участь у European Creative Hubs Network, Creative Europe, Horizon Europe [61].

Загалом, інституціональний підхід дозволяє системно аналізувати культурну політику як сферу управління, де важливу роль відіграють нормативні рамки, організаційні структури та механізми взаємодії. В українському контексті він є ключовим для гармонізації з європейськими стандартами, забезпечення прозорості, ефективності та сталого розвитку культурного сектору.

У сучасному культурологічному дискурсі культурна політика розглядається крізь призму різних теоретичних підходів, кожен з яких акцентує увагу на окремих аспектах функціонування культури як сфери управління, ідеології чи економіки. Найпоширенішими є інституціональний, критичний та економічний підходи, які доповнюють одне одного та формують багатовимірне розуміння культурної політики [58].

Суть критичного підходу до аналізу культурної політики полягає в тому, щоб розглядати культуру не як нейтральну сферу творчості, а як простір влади, ідеології та соціального контролю. Цей підхід ставить під сумнів «офіційні» наративи, вивчає, хто має доступ до культурних ресурсів, чиї голоси репрезентовані, і які групи залишаються маргіналізованими. Основні характеристики критичного підходу: ідеологічна критика – культура аналізується як інструмент формування домінуючих ідеологій, що можуть нав'язувати певні цінності, історичні інтерпретації чи естетичні норми. У ході застосування критичного підходу ставиться питання репрезентації – хто і як представлений у культурному просторі? Чи мають етнічні меншини, жінки, ЛГБТК+ спільноти, регіональні громади рівний доступ до культурного виробництва? Здійснюється аналіз влади та ресурсів. Критичний підхід досліджує, як розподіляються фінансові, медійні та інституційні ресурси, і чи не відтворюють вони соціальну нерівність. Його використання відбувається деконструкція офіційних наративів [80]. Наприклад, замість прославлення «національного героїзму» – аналіз того, як ці образи формуються, ким і з якою метою. Прикладом його застосування в Україні, як культурна політика реагує на виклики війни, чи враховує голоси переселенців, чи підтримує локальні ініціативи, а не лише столичні інституції. При наявності певного суб'єктивізму в

критичному підході, однак він має явні переваги: сприяє демократизації культурної політики; виявляє приховані механізми влади; підтримує інклюзивність і соціальну справедливість [45].

Здійснюючи порівняльний аналіз критичного, постколоніального та феміністичного підходів у контексті культурної політики цікавими є їх точки перетину. Так і критичний, і постколоніальний аналізують владу, ідеологію та нерівність, але постколоніальний підхід акцентує на історичних травмах і глобальній структурі домінування. Щодо феміністичного та критичного, ці підходи виявляють механізми соціального контролю, але феміністичний концентрується на гендерних аспектах і тілесності [56].

Культурна політика як сфера публічного управління охоплює широкий спектр стратегій, інструментів і акторів. У науковому дискурсі її аналіз здійснюється через різні теоретичні призми, серед яких особливе місце займають економічний та мережевий підходи. Вони дозволяють оцінити культуру як ресурс економічного зростання та як систему соціальних взаємодій.

Економічний підхід розглядає культуру як сектор економіки, що генерує додану вартість, створює робочі місця, стимулює інновації та сприяє регіональному розвитку. Основні акценти включають: розвиток креативних індустрій (дизайн, медіа, ІТ, мода); вимірювання економічного ефекту культури (ВВП, зайнятість, експорт); впровадження податкових стимулів, грантів, венчурного фінансування; позиціонування культури як бренду та туристичного ресурсу [67]. У європейському контексті цей підхід реалізується через програми Creative Europe, Structural Funds, а також національні стратегії культурного підприємництва [61].

Мережевий підхід фокусує увагу на динаміці зв'язків між акторами культурного поля – митцями, менеджерами, інституціями, громадами, міжнародними партнерами. Ключові елементи: горизонтальні зв'язки між інституціями; культурні хаби, платформи співпраці, кластери; транскордонні культурні маршрути та спільне виробництво контенту; обмін знаннями, досвідом, ресурсами. Цей підхід активно реалізується через European Creative

Hubs Network, European Cluster Collaboration Platform, а також через twinning-проекти між країнами ЄС [48].

Обидва підходи не є взаємовиключними – навпаки, їхнє поєднання дозволяє сформувати комплексну культурну політику, що враховує як економічну ефективність, так і соціальну згуртованість. В Україні економічний підхід реалізується через діяльність Українського культурного фонду, House of Europe, а також регіональні програми підтримки креативних індустрій. Мережевий підхід проявляється у створенні культурних хабів, участі в європейських платформах, транскордонних проєктах. Зокрема, проєкти ZMINA, Culture Helps та UAxEU поєднують економічну підтримку з мережевою співпрацею, що відповідає європейським стандартам сталого культурного розвитку [71].

Економічний та мережевий підходи до аналізу культурної політики є взаємодоповнюючими. Перший забезпечує фінансову аргументацію та інвестиційну привабливість, другий – соціальну згуртованість, інноваційність та міжнародну інтеграцію. В українських умовах їхнє поєднання є ключовим для гармонізації з європейськими нормами, розвитку креативного сектору та побудови стійкої культурної екосистеми [44].

Інституціональний, критичний та економічний підходи до аналізу культурної політики не є взаємовиключними – навпаки, їхнє поєднання дозволяє сформувати комплексне бачення культури як сфери управління, соціального впливу та економічного ресурсу. В українському контексті інтеграція цих підходів є необхідною умовою для гармонізації з європейськими стандартами, формування інклюзивної політики та розвитку креативного сектору [28].

Ці підходи дозволяють комплексно оцінити ефективність культурної політики та її вплив на суспільство. Культурна політика створює умови для збереження спадщини, а спадщина – формує зміст і цінності культурної політики [22]. Гармонізація цих напрямів дозволяє: забезпечити сталість культурного розвитку; інтегрувати спадщину в освітні, туристичні та економічні процеси; формувати позитивний міжнародний імідж країни.

Культурна спадщина – це сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей, що мають історичне, художнє, наукове або духовне значення. Вона поділяється на: матеріальну (архітектура, живопис, археологія); нематеріальну (традиції, мова, обряди); цифрову (оцифровані архіви, віртуальні музеї) [34].

Матеріальна спадщина охоплює фізичні об'єкти, що мають історичну, архітектурну або художню цінність. Приклади в Україні: Софійський собор у Києві (включений до списку ЮНЕСКО); Кам'янець-Подільська фортеця; Резиденція митрополитів Буковини і Далмації в Чернівцях [45].

До нематеріальної спадщини в Україні віднесені: петриківський розпис (внесений до списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО); козацькі пісні Дніпропетровщини; традиція приготування борщу як елемент культурної ідентичності [28].

Оцифровані архіви, віртуальні музеї, цифрові реконструкції і як елементи цифрової спадщини в Україні виступають: онлайн-платформа «Музей відкрито на ремонт»; цифровий архів Мистецького Арсеналу; віртуальні тури Національного музею історії України [51].

Культурна спадщина є не лише об'єктом мистецького гатунку, але має у своїй суті певні функції, зокрема ідентифікаційну яка формує національну самосвідомість і спадкоємність поколінь. Завдяки освітній функції слугує джерелом знань про історію, естетику, світогляд. Економічна функція: сприяє розвитку туризму, креативних індустрій, брендингу територій. Соціальна функція: об'єднує громади, зміцнює соціальний капітал. Міжнародна функція: є інструментом культурної дипломатії та міжкультурного діалогу [76].

Культурна спадщина є багатовимірним явищем, що поєднує історичну глибину, соціальну значущість і правову захищеність. Її класифікація дозволяє системно підходити до збереження, а правові механізми – гарантувати сталий розвиток і міжнародну співпрацю [73]. В умовах євроінтеграції України гармонізація правових норм та активна участь у міжнародних програмах є ключовими чинниками ефективної охорони спадщини. Охорона спадщини

включає її ідентифікацію, документацію, реставрацію, популяризацію та передачу наступним поколінням [65].

Україна орієнтується на ключові міжнародні документи: Конвенція ЮНЕСКО (1972, 2003); Європейська культурна конвенція (1954); Рекомендації ICOMOS щодо реставрації та музеєфікації.

Ці документи формують основу для гармонізації української політики з європейськими нормами, зокрема в контексті участі в програмах Creative Europe та Horizon Europe [27].

Таким чином, теоретичні засади культурної політики та охорони спадщини в Україні потребують подальшого узгодження з європейськими нормами. Це передбачає адаптацію законодавства, розвиток інституційної спроможності, цифрову трансформацію та участь у міжнародних мережах. Такий підхід забезпечить сталий розвиток культурного сектору та ефективну інтеграцію України в європейський культурний простір.

1.2. Європейські підходи до культурної політики.

Культурна політика в Європейському Союзі базується на принципах багаторівневого управління, культурної різноманітності та інтеграції культури в ширші соціальні та економічні процеси. Для України, яка прагне гармонізувати свою культурну політику з європейськими стандартами, вивчення цих підходів є стратегічно важливим.

При тому слід розуміти, що ЄС не має централізованої культурної політики – держави-члени самостійно визначають культурні пріоритети. Європейські інституції підтримують ініціативи через програми, рекомендації та фінансування. У ЄС діє принцип субсидіарності в європейській культурній політиці, що означає рішення мають прийматися на найнижчому ефективному рівні управління – тобто там, де вони можуть бути реалізовані найбільш результативно: на місцевому, регіональному чи національному рівні, а не централізовано в Брюсселі [65].

Основою принцип є, те, що культура залишається в компетенції держав-членів. Інституції ЄС (Єврокомісія, Рада Європи) не втручаються в національні культурні рішення, якщо країна здатна ефективно реалізувати їх самостійно. ЄС підтримує, координує та доповнює національні політики через програми, фінансування, обмін досвідом. Так, наприклад, Франція має централізовану модель культурної політики, тоді як Фінляндія – децентралізовану, з активною участю муніципалітетів. ЄС також не диктує, які музеї відкривати чи які мови підтримувати – але у той же час колективні органи управління можуть приймати рішення щодо фінансування транскордонних проєктів, платформ обміну, цифрові ініціативи [54].

Принцип субсидіарності закріплений у Договорі про функціонування Європейського Союзу (ст. 5). Він гарантує культурну автономію держав-членів, зберігаючи різноманіття моделей культурного управління. Поряд з тим культура розглядається як перехресна сфера, що впливає на освіту, економіку, екологію, цифровізацію. Такі програми як Horizon Europe, Green Deal та Digital Europe включають культурні компоненти, завдяки чому відбувається інтеграція культури в інші політики – це стратегічний підхід, який визнає культуру не ізольованою сферою, а ключовим чинником сталого розвитку, соціальної згуртованості, цифрової трансформації та екологічної модернізації. У Європейському Союзі та країнах-партнерах, цей процес набуває дедалі більшої ваги [51].

Культура в освітню політику інтегрується через впровадження культурної спадщини в шкільні програми; підтримку мистецької освіти, творчих лабораторій, STEAM-підходів; програми мобільності для студентів мистецьких спеціальностей (Erasmus+, Culture Moves Europe). Роль культури в економічній політиці проявляються у креативній індустрії, такій як дизайн, мода, медіа, ІТ, у вигляді податкових стимулів для культурних підприємств та формуванні культури як бренду територій (культурний туризм, локальні продукти). Не оминула культура і екологічної сфери. Цьому сприяють проведення різноманітних екофестивалів, мистецьких практик на тему клімату;

енергоефективних музеїв, зеленої архітектури. Завдяки таким заходам у суспільства формується культура як засіб екологічної освіти та мобілізації громад [46].

Зелену культуру в Європейському Союзі це концепт, що формує нову етику культурного виробництва, нову відповідальність і нову перспективу для мистецтва, спадщини та творчості. Зелена культура – це не просто тренд. Це стратегічний підхід, який інтегрує екологічні принципи в усі аспекти культурної політики: від енергоефективних музеїв до екологічних фестивалів; від мистецтва, що говорить про кліматичну кризу, до сталого культурного туризму; від цифрової спадщини до зелених маршрутів. Це частина Європейського зеленого курсу (Green Deal), де культура відіграє роль м'якої сили, що формує екологічну свідомість і мобілізує громади. Інституційними прикладами виступають програма Creative Europe включає пріоритет *Green Transition* – фінансування культурних проєктів, що поєднують мистецтво з екологією; ініціатива Green Museum – сертифікація культурних установ за екологічними стандартами; платформи Culture for Climate, Climate Art Festival – мистецькі простори для екологічного діалогу. Цифровізація також є частиною зеленої культури. Віртуальні тури, 3D-реконструкції, онлайн-архіви – це не лише доступність, а й зменшення фізичного навантаження на пам'ятки, збереження ландшафтної спадщини [41].

Основними принципами зеленої культури в ЄС є: формування екологічної відповідальності культурних інституцій через виставки у музеях, тематичні театральні постановки, фестивалі які популяризують енергоефективні технології, сортування відходів, екологічні стандарти подій. Зокрема, *Green Museum Initiative* - сертифікує культурні установи за екостандартами. Художники, куратори, театри створюють проєкти на тему клімату, біорізноманіття, екологічної кризи. Платформами для екологічного мистецтва виступають *Climate Art Festival*, *Culture for Climate*. Формування екологічної культури сприяють розробка екологічних маршрутів, підтримка локальних культурних продуктів, зменшення сліду масового туризму. Загалом європейські культурні

маршрути Ради Європи включають принципи сталості. В основі зеленої спадщини лежить охорона ландшафтної спадщини, історичних парків, природно-культурних комплексів, оцифрування пам'яток для зменшення фізичного навантаження на об'єкти.

Зелена культура – це нова етика, де мистецтво не просто відображає світ, а трансформує його. Це культура, яка не споживає, а зберігає. Не розділяє, а об'єднує. Не мовчить, а говорить мовою природи, відповідальності та надії. Суть зеленої культури в Європейському Союзі полягає в інтеграції екологічних принципів у всі аспекти культурної політики, мистецької практики та управління спадщиною. Це частина ширшої стратегії ЄС – Green Deal, яка визнає культуру як важливий інструмент для формування екологічної свідомості, сталого розвитку та соціальної мобілізації [27].

Зелена культура в ЄС – це не лише про екологію, а про нову етику культурного виробництва, де мистецтво, спадщина і творчість стають союзниками сталого майбутнього. Вона формує екологічну свідомість, підтримує інновації та сприяє соціальній згуртованості через спільні цінності.

Не менш важливу роль культура відіграє у таких політиках як соціальна та міжнародних відносин. Статус в соціумі вразливих груп, мігрантів, людей з інвалідністю це елемент інструмент культурної інклюзії. Мистецтво виступає засобом терапія, примирення, соціального діалогу. Інклюзивність у культурній політиці ЄС розглядається як стратегічний підхід до забезпечення участі всіх соціальних груп у культурному житті. Це відповідає загальноєвропейським цінностям прав людини, рівності, різноманіття та соціальної згуртованості. У сучасному європейському дискурсі культура виконує не лише естетичну, а й соціальну функцію – вона є простором діалогу, примирення та спільного творення. ЄС підтримує культурні проекти, що залучають людей з інвалідністю, мігрантів, біженців, молодь із неблагополучних районів [37]. Реалізуються адаптовані експозиції, тактильні музеї, театральні постановки з перекладом жестовою мовою. Культурна політика ЄС сприяє репрезентації жінок у мистецтві, кураторстві, культурному менеджменті. Підтримуються феміністичні

мистецькі практики, проекти проти гендерних стереотипів. Реалізуються програми «Музей для всіх поколінь», арт-терапія для людей похилого віку, міжпоколіннєві творчі лабораторії. Цифрові платформи забезпечують доступ до культури для маломобільних груп.

Інклюзивні культурні практики в ЄС формують нову модель культурної політики - відкрити, чутливу до різноманіття, орієнтовану на участь. Вони сприяють соціальній згуртованості, культурній демократії та сталому розвитку. Україна, інтегруючи ці підходи, розширює можливості для культурної участі всіх громадян, незалежно від їхніх соціальних чи фізичних обставин.

У зовнішній політиці та дипломатії виставки, гастролі, культурні сезони формують культурну дипломатію. Підтримка локальних культурних ініціатив дає розвиток демократії. Загалом культура виступає як м'яка сила у міжнародних відносинах через участь у транскордонних проєктах, культурних маршрутах. Основоположним документом який прямо визначає інтеграцію культури в такі сфери є Європейський Work Plan for Culture 2023–2026, у якому визначені основні напрями: екокультура, цифровізація, соціальна згуртованість, міжнародна співпраця.

Захист культурного розмаїття в Європейському Союзі – це системна політика, яка охоплює правові, фінансові, освітні та дипломатичні механізми. Вона спрямована на збереження, підтримку та розвиток багатоманітних культурних проявів усіх народів, спільнот і регіонів Європи. Основні механізми захисту культурного розмаїття в ЄС є: правова основа закріплена Конвенцією про захист і заохочення розмаїття форм культурного самовираження ЮНЕСКО 2005 року, яку ЄС і всі його держави-члени ратифікували. Цей документ гарантує право кожної спільноти на збереження власної мови, традицій, мистецтва, ремесел. Визнається, що культурне розмаїття є таким же важливим, як біологічне. У цьому є форматі була прийнята програма підтримки Creative Europe, яка передбачає фінансування проєктів, що сприяють міжкультурному діалогу, мовному різноманіттю, мобільності митців. Підтримка малих культурних організацій, етнічних спільнот, регіональних ініціатив. ЄС визнає 24

офіційні мови та підтримує регіональні та міноритарні мови (валлійська, баскська, каталонська, саамська тощо). Такі програми Erasmus+, eTranslation, Language Diversity Projects сприяють збереженню мовного багатства.

У ЄС сформована і інституційна підтримка культурної політики. Рада Європи реалізує Фароську конвенцію (2005) – про право кожної людини на доступ до культурної спадщини. Платформами її реалізації виступають: European Heritage Label, European Cultural Routes, Europa Nostra – популяризують локальні ідентичності.

Реалізації культурної політики в країнах ЄС відбуваються досить часто завдяки різноманітним програмам та платформам. Так цифрова екосистема підтримується платформою Europeana – цифровий архів, що містить понад 50 млн об'єктів з 40 країн, що сприяє доступу до культурного контенту незалежно від кордонів. Ініціатива Ради Європи реалізується через програму European Cultural Routes, що розробляє маршрути які об'єднують культурні локації різних країн (наприклад, Шлях святого Якова, Гуцульський маршрут). Оцифрування локальних колекцій, фольклору, фотографій, музики – як засіб збереження і доступу. Платформа для обміну досвідом, спільних проєктів, навчання European Creative Hubs Network, що об'єднує понад 250 культурних хабів у Європі.

Основними інструментами цифровізації в ЄС є реалізація окрім зазначених вище програм ряд інших. Зокрема, European Cultural Heritage Cloud (ECHC), новий проєкт ЄС (2023-2027), що створює єдину хмарну інфраструктуру для зберігання, обміну та дослідження цифрової спадщини. Об'єднує музеї, дослідницькі центри, університети.

ЄС підтримує створення віртуальних турів, цифрових реконструкцій пам'яток, VR/AR експозицій реалізуючи програму 3D Digitisation & VR/AR, завдяки якій вже проведено цифрову реконструкцію Колізею, Парфенону, Софії Київської. Завдяки таким програмам відбувається впровадження відкритого доступу до цифрових колекцій (Creative Commons, FAIR Data), уніфікація метаданих для пошуку, цитування, інтеграції в освітні платформи. Не менш важливим є і розробка додатків для геолокації пам'яток, аудіогідів, цифрових

маршрутів. Приклад: Europeana Tours, Heritage on the Map, Time Machine Europe. Таким чином у XXI столітті цифровізація стала одним із ключових напрямів розвитку культурної політики. В Європейському Союзі вона розглядається як стратегічний інструмент збереження, популяризації та переосмислення культурної спадщини. Цифрові технології дозволяють забезпечити доступ до культурних ресурсів незалежно від географії, фізичних обмежень чи соціального статусу. Цифровізація культурної спадщини в ЄС – це багатовимірна стратегія, що поєднує технічні інструменти, правові гарантії та соціальні інновації. Вона відкриває нові можливості для освіти, туризму, досліджень і культурної дипломатії.

ЄС використовує культуру як інструмент зовнішньої політики через культурні сезони, обміни, виставки, підтримку культурних прав меншин у країнах-партнерах, зокрема в Східному партнерстві. Програми Creative Europe, Erasmus+, Culture Moves Europe сприяють обміну митцями, культурними менеджерами, студентами.

У Європейському Союзі мобільність і транскордонна співпраця в культурній сфері реалізуються через інституційні програми наприклад, Culture Moves Europe забезпечує мобільність для митців, кураторів, дослідників та фінансові механізми, цифрові платформи і правові гарантії, які сприяють вільному обміну митцями, культурними менеджерами, ідеями та ресурсами між країнами.

Основна програма ЄС для підтримки культури та аудіовізуального сектору це Creative Europe, яка фінансує транскордонні проекти, фестивалі, переклади, резиденції, спільне виробництво. Підтримкою мобільності студентів мистецьких спеціальностей, викладачів, культурних менеджерів та реалізація спільні навчальні програми, стажування, обміни передбачена у програмі Erasmus+. Щорічному обранню міст, які стають культурними центрами Європи та стимуляція транскордонної співпраці, туризм, інвестиції, міжнародні партнерства здійснює програма European Capitals of Culture.

Мобільність і транскордонна співпраця в культурній сфері ЄС – це не лише переміщення митців, а створення спільного культурного простору, де ідеї, традиції та інновації вільно циркулюють. Це сприяє європейській згуртованості, взаємному збагаченню та стійкому розвитку культури.

Таким чином, захист культурного розмаїття в ЄС – це не лише декларація, а цілісна політика, що поєднує правові гарантії, фінансову підтримку, цифрові інструменти та міжнародну співпрацю. Вона визнає, що культурна багатоманітність – це ресурс, а не перешкода, і створює умови для її сталого розвитку. Європейські підходи до культурної політики формують гнучку, інклюзивну та стратегічно орієнтовану модель, яка поєднує культурну автономію з міжсекторальною інтеграцією.

РОЗДІЛ 2

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ, ВИКЛИКИ

2.1. Етапи формування культурної політики в Україні.

Формування культурної політики України є складним і багатовимірним процесом, що відображає трансформації державності, ідентичності та геополітичного вибору. Від пострадянської українізації до культурної мобілізації в умовах війни – кожен етап має свої інституційні, нормативні та символічні особливості.

Перший етап – пострадянський період в Україні з 1991 по 2004 рік – це перша фаза державотворення після розпаду СРСР, коли країна шукала власну культурну й політичну ідентичність. У цей час відбувалася ліквідація радянських інститутів, закладання нових законодавчих основ та відновлення традицій, які десятиліттями придушувалися. Даний період характеризується розпадом імперської моделі, усвідомленням необхідності дистанціюватися від радянської (російської) культурної парадигми та відновити звернення до національних джерел.

Цей період ознаменувався значними змінами, зокрема, було створене Міністерство культури України, сотні місцевих відділів культури, що почали розробляти власні стратегії підтримки митців і пам'яток; прийняті базові закони: про охорону культурної спадщини, про національну культуру, перші мовні закони, які надавали преференції українській мові в освіті й ЗМІ. Відбулася реабілітація заборонених раніше історичних постатей і подій: декомунізація вулиць, відкриття архівів, повернення вивезених до Росії мистецьких цінностей.

Поява нових громадянських інституцій: культурних товариств, приватних видавництв, фестивалів національної музики та кіно, призвела до формування конкуренції з українським державним сегментом.

Таким чином цей етап заклав фундамент для всіх наступних культурних ініціатив. Він відповідав на питання «хто ми є?» і дав змогу наступним поколінням митців, науковців і політиків рухатися в напрямку європейської інтеграції та глобальної культурної взаємодії.

Наступним етапом формування культурної політики України, на нашу думку, розпочав свій відлік з Помаранчевої революції 2004 року і тривав до 2013 року – Революції гідності. Цей період знаменує собою вирішальний поворотний момент у політичному ландшафті України, починаючи з революції 2004 року, яка дала значний поштовх до тісніших зв'язків з Європою. Цей етап позначений зростанням громадянської активності та прагненням до європейських стандартів. Культурна дипломатія стала інструментом зовнішньої політики. З'являються нові інституції, зокрема проекти Українського культурного фонду, що пізніше буде реалізовано. Громадські ініціативи відіграють дедалі важливішу роль у формуванні культурного ландшафту [10-13].

Помаранчева революція 2004 року стала вододілом у свідомості українського суспільства. Масові акції протесту, прагнення громадян до прозорості влади та захисту демократичних цінностей сформували потужну основу для перезавантаження не лише політики, а й культурної стратегії держави. Цей період позначений незворотним рухом до європейських інституцій і стандартів у всіх галузях, зокрема в культурній сфері [9; 23].

У культурній політиці домінували два взаємодоповнювальні тренди:

- орієнтація на європейську інтеграцію, яка втілювалася через відкриття українських центрів культури за кордоном, активну участь у програмах ЄС (наприклад, Creative Europe) та двосторонні культурні угоди;
- розвиток незалежних і громадських ініціатив, що заповнювали прогалини державного фінансування та демонстрували здатність суспільства до саморегуляції й креативного зростання.

У цей же період відбулися ключові інституційні та законодавчі зрушення. У 2005-2007 роках Міністерство культури розробило перші програми культурної дипломатії, заклавши принципи іміджевої політики України в Європі.

Підготовка до створення Українського культурного фонду. Хоча сам Фонд запрацював пізніше, у цей же період проводилися науково-аналітичні дослідження й пілотні грантові конкурси для креативних проєктів. Прийнято низку постанов щодо підтримки малого й середнього творчого бізнесу, винесено на обговорення законопроекти про медіа та альтернативну культуру.

Стали активно реалізовуватися проєкти та проактики. Зокрема, міжнародні фестивалі та виставки LvivMozArt, Gogolfest, «Книжковий Арсенал» отримали європейські гранти, розпочали обмін художників і кураторів. У великих містах з'явилися перші резиденції для митців, коворкінги для дизайнерів і видавців, що працювали за моделлю open-space. Програми Erasmus Mundus і стажування у закордонних інституціях відкрили для українських науковців, мистців і менеджерів культурних проєктів нові можливості співпраці.

Отже, цей етап не лише посилив міжнародну присутність української культури, а й зародив мережу локальних ініціатив, здатних самотійно крокувати назустріч викликам. Поєднання державної підтримки та карт-бланшу для громадянського сектору стало моделлю «партисипативної культурної політики», яка продовжилася у наступних етапах та набула особливої ваги під час подій 2014-2019 років.

Наступним етапом є період 2014-2019 років, від Революції Гідності та війни на Донбасі до COVID-2019. Цей п'ятирічний період позначений переходом культури з радше символічної ролі у створенні ідентичності до активного інструменту спротиву, консолідації суспільства та документування реалій війни. Після Майдану культура стала інструментом спротиву. У 2017 році було створено Український культурний фонд – першу державну інституцію грантової підтримки культури. Ухвалено Закон «Про державну підтримку кінематографії», який дав поштовх вітчизняному кіно. Активізується волонтерський рух, з'являються нові наративи, меми, поетичні та мистецькі практики, що документують війну та спротив.

Посилення громадянського активізму призводить до появи культурних проєктів, які все частіше виникають знизу, підтримуючи волонтерські мережі та

армію. Під впливом політичних реалій активно формується мем-культура й інтернет-арт: соцмережі перетворилися на майданчик бойового мистецтва – діджитал-плакати, сатиричні комікси й візуальні відповіді на пропаганду. Малі театральні гуртки та галереї «у гаражах» стають платформами для зустрічей і обговорень. Поети-учасники Майдану (наприклад, Сергій Жадан) презентують поетичні хроніки бойових дій і внутрішніх переживань. З’являються альманахи «поезії фронту», де репортажні тексти «з передової» сусідують із символічними віршами. Активно розвивається кіно й документалістика. У цей період створюються повнометражні фільми: «Кіборги» (реж. Ахтем Сейтаблаєв, 2017), «Позивний «Бандерас» (2017) – художні розповіді про оборону Донецького аеропорту; документальні стрічки: «Майдан» (Сергій Лозниця, 2014), «Донбас. Окраїна» - хроніки протесту та війни, зібрані без коментарів. Проводяться виставки «Арсенал війни» та «Метроному» у Львові, які поєднували інсталяції із особистими історіями переселенців. Відбуваються прем’єри театральної інтервенції в київських підземних переходах «Блокпост» та вуличні вистави «Театру на Подолі». З’являється соціальний театр із залученням ветеранів і цивільних: спільні імпровізації, що відтворюють сцени з життя під обстрілами.

Відбулася трансформація і у музичній сфері. З 2015 року стали проводитися благодійні фестивалі для бійців («Червона Рута») та східними містами і передовими позиціями тур-концерти фольк-рок гурти DakhaBrakha, O.Torvald. Створюються волонтерські культурні хаби в Дніпрі (Volunteer Art Space) і Atlas (Краматорськ) які поєднували бібліотеку фронтових журналістів, майстерні й ігрові кімнати для переселенців.

Таким чином, культура 2014-2019 років трансформувала своє призначення: від інструменту ідентифікації до активного механізму спротиву й солідарності. Інституційна підтримка та ініціативи громадянського суспільства дали змогу митцям відповідати на виклики гібридної війни, документувати її хроніку й забезпечувати моральну мобілізацію нації.

Період пандемії (2020-2022 роки) спричинив до масового переходу культурних інституцій в онлайн. Театри, музеї, бібліотеки адаптувалися до нових

форматів. Держава підтримала цифрову трансформацію через грантові програми. Зросла роль цифрових архівів, віртуальних виставок, онлайн-освіти.

Період пандемії перетворив українську культурну сферу на лабораторію швидких цифрових експериментів. Закриті сцени й зали змусили інституції переосмислити доступ, фінансування та комунікацію, зробивши онлайн не тимчасовою заміною, а повноцінним середовищем культури. Аудиторії змістилися в онлайн, очікуючи доступних, інтерактивних форматів без бар'єрів. Театри, музеї та бібліотеки втратили квиткові доходи й вимушено шукали нові джерела фінансування. При тому слід відзначити, що столичні інституції стартували швидше, регіональні стикнулися з дефіцитом обладнання та навичок. Обмеження офлайн-діяльності змусили театри, музеї, бібліотеки та креативні простори шукати альтернативні формати, переосмислюючи питання доступності, фінансування й взаємодії з аудиторією.

У відповідь на кризу культурні організації й уряд вжили низку заходів. Український культурний фонд запровадив програми підтримки онлайн-проектів і цифрових архівів. Міністерство культури та інформаційної політики розробило методичні рекомендації та виділило кошти на створення онлайн-платформ. Активізувалася співпраця з міжнародними ініціативами Creative Europe та ResiliArt для фінансування цифрових експериментів. Відбулося впровадження гібридних моделей, що поєднували офлайн-заходи зі стримінгами, записами й VOD-архівами. Створювалися віртуальні 3D-тури з інтерактивними картами та кураторськими аудіогідами. Проводилося оцифрування колекцій і відкриття відкритих онлайн-архівів із детальними метаданими. Стали практикуватися у театрах онлайн-прем'єри з багатокамерною зйомкою, субтитрами та інтерактивними елементами та постановки в кінотеатральному форматі для VOD-бібліотек. Бібліотеки розробили розширені електронні каталоги та дистанційні картки читача та проводили серії вебінарів і онлайн-читань у форматі відкритої дискусії. Досить популярними стають цифрові резиденції для митців із грантами на колабораційні онлайн-проекти; освітні треки з цифрового продакшену для регіональних менеджерів культури.

Таким чином, наслідки пандемії мали довгостроковий ефект. Через онлайн-формати відбулася демократизація доступу до культурного контенту мешканцям малих міст і діаспори. Відбулася професіоналізація цифрового продакшену – стандарти стримінгу й оцифрування закріпилися в редакційних політиках та технічних протоколах. З'явилися нові бізнес-моделі через систему донатів, підписок і VOD-монетизації частково компенсували втрачений квитковий дохід. Актуалізувалося питання інституційної пам'яті. У стратегіях культурних організацій з'явилися окремі цифрові відділи й штатні позиції для підтримки онлайн-активностей. Таким чином, пандемійний виклик став не лише тестом на витривалість, а й потужним поштовхом для введення гібридних та цифрових моделей, які збережуться й розвиватимуться надалі.

Російське вторгнення 2022 року радикалізувало культурну політику і стало початком нового етапу в українській культурній сфері. Якщо раніше культурна політика орієнтувалася на модернізацію та цифровізацію, то після початку війни вона стала частиною оборонної стратегії держави. Культура почала виконувати функції мобілізації, міжнародної комунікації та захисту національної ідентичності.

24 лютого 2022 року стало точкою нерозривного перезавантаження української культурної сфери. Моделі культурної мобілізації проявилися на трьох рівнях: макрорівні – державна політика та міжнародна підтримка; мезорівні – творча переорієнтація митців і культурних інституцій; мікрорівні – волонтерські та ґрунтові ініціативи у громадах. Цей комплексний підхід зміцнив внутрішню солідарність і діалог із діаспорою, а також перетворив культуру на інструмент психологічної та символічної стійкості нації [38].

На макрорівні було створено низку нових координаційних органів і проєктів. Зокрема, Платформа пам'яті Меморіал – українська неурядова, некомерційна ініціатива, яка працює над збереженням і вшануванням пам'яті українців, які загинули через війну Росії проти України. Місією проєкту стало створення нової культури пам'яті в Україні. Заснована 2022-го року громадською організацією Агенція розвитку локальних медіа «Або».

16 липня 2024 року діяльність розпочала комісія Регіональних об'єктів Інституту пам'яті, покликана уніфікувати трансформацію культурної спадщини та кооперувати державні, експертні й громадські структури для збереження артефактів, локальних пам'яток і процесів переосмислення війни як частини європейської історії. Проводиться процес дерусифікація та декомунізація – масового перейменування вулиць, демонтаж пам'ятників, вилучення російського репертуару з театрів і бібліотек.

Водночас митці, музейники і волонтерські спільноти на мезо- та мікрорівнях запустили серії онлайн-та офлайн-фестивалів, мобільних виставок та освітніх платформ. Вони поєднали документальне відео, живопис, поезію й меми, щоб підтримати моральний дух, зафіксувати свідчення, а також транслювати український наратив про спротив і відбудову у світі.

Міністерство культури та інформаційної політики отримало розширені повноваження у сфері координації міжнародної допомоги та культурної дипломатії. Український культурний фонд та громадські організації спрямували ресурси на підтримку митців, які працюють в умовах війни або перебувають у вигнанні.

Культура стає інструментом спротиву у сьогоденній гібридній війні. Так соціальні мережі стають простором інформаційної війни, де меми й сатиричні візуальні кампанії виконували роль «зброї масової комунікації». З'явилися збірки фронтової поезії та щоденники військових, що документують досвід спротиву. Візуальні інсталяції, фотографічні проекти та VR-реконструкції руйнувань стали формою збереження пам'яті. Для документування злочинів проти культурної спадщини створюються цифрові бази даних («Мапа руйнувань»).

Культура у цей період використовується як «м'яка сила» для формування міжнародної коаліції підтримки України. Міжнародні резиденції для українських художників і письменників стали каналом підтримки та поширення українського наративу. Українські митці активно презентують свої роботи у провідних культурних центрах світу (Берлін, Париж, Нью-Йорк).

Російське вторгнення 2022 року перетворило культурну політику України на складову національної безпеки. Культура стала інструментом спротиву, дипломатії та мобілізації, а також засобом архівування війни й формування нової ідентичності. Подальший розвиток культурної політики залежатиме від поєднання державної підтримки, громадських ініціатив та міжнародної співпраці.

Отже, культурна політика України пройшла шлях від пострадянської реставрації до стратегічної мобілізації в умовах війни. Її еволюція засвідчує здатність культури не лише реагувати на виклики, а й формувати національну суб'єктність. У майбутньому ключовими напрямками залишаться цифровізація, інституційна сталість, міжнародна інтеграція та підтримка культурного спротиву.

2.2. Законодавча база та інституції.

Законодавча основа культурної політики в Україні закріплена в Конституції, що гарантує право на доступ до культурної спадщини та розвиток культури, а також у спеціальних законах: «Про культуру» (2019 р., № 596-IX) та «Про охорону культурної спадщини». Стратегічним документом є Стратегія розвитку культури на період до 2030 року, затверджена Кабінетом Міністрів України 28 січня 2025 р. та спрямована на консолідацію державної політики, модернізацію культурних практик і розбудову європейських стандартів у сфері культури [34]. Додатково Міністерство культури та інформаційної політики наприкінці 2024 р. презентувало програму «2025-2030», яка деталізує реформування інституцій, розширення доступу до культури та цифрову трансформацію галузі.

Конституція України закріплює право кожного на вільний розвиток культури та доступ до об'єктів культурної спадщини, встановлюючи державну відповідальність за збереження й розвиток культурного потенціалу нації. Закон України «Про культуру» (2019 р., № 596-IX) деталізує ці положення, визначаючи

основні засади державної політики у сфері культури: пріоритет національної культури, інклюзивність, сприяння творчим ініціативам та гарантування культурних прав громадян. Згідно зі статтею 3 цього закону, держава формує й реалізує культурну політику на засадах взаємодії центральних органів влади, місцевого самоврядування, громадянського суспільства та інститутів культури [33].

Концепція законодавчого забезпечення національної культурної політики України, затверджена у 2023 р. Верховною Радою, виступає системотворчим документом, який окреслює єдині підходи до формулювання та вдосконалення законів у культурній сфері. Вона визначає пріоритети: збереження культурної ідентичності, підтримка креативних індустрій, захист культурної спадщини та інтеграцію української культури у європейський простір через нормативно-правові механізми та міжвідомчу координацію [12].

Основними цілями Концепції є: уніфікація методології формування та аналізу законодавства про культуру в Україні; забезпечення відповідності національних актів європейським стандартам, конвенціям ЮНЕСКО та рекомендаціям Ради Європи; підвищення рівня правових гарантій культурних прав громадян і захисту культурної спадщини; створення бази для розвитку креативних індустрій та цифровізації культурного сектору.

Концепція спирається на такі міжгалузеві принципи: безперервність та наступність державної культурної політики; координація дій центральних органів влади, місцевого самоврядування, інститутів культури й громадянського суспільства; відкритість та інклюзивність законодавчого процесу; орієнтація на культурну безпеку як елемент *soft power* України; інноваційність і сприяння цифровому перетворенню культурних практик.

Реалізація Концепції закладе основу для: прийняття нових та оновлення існуючих законів про культуру, спадщину й інститути; формування прозорої системи фінансування культурних програм і проєктів; розбудову цифрових архівів та платформ для збереження історичної пам'яті; зміцнення міжнародної співпраці.

Стратегічне планування державної культурної політики реалізується через середньострокові програми, зокрема «Стратегію розвитку культури в Україні на 2025-2030 роки» (Наказ КМУ від 28.01.2025 № 244), що визначає ключові напрями модернізації культурних інституцій, цифрової трансформації галузі, розбудови інфраструктури та впровадження європейських стандартів управління культурою. Цей документ встановлює цілі зі сприяння творчим проєктам, розширення доступу до культурних послуг і підвищення ролі культури як фактора національної безпеки та soft power України на міжнародній арені [30].

Стратегія виокремлює такі ключові напрями: модернізацію інфраструктури та інституцій культурного сектору; цифрову трансформацію культурних практик і архівів; підтримку креативних індустрій і розширення доступу до культури; інтеграція української культури в європейський та світовий простір; забезпечення культурної безпеки як елемента національної стійкості.

Для реалізації Стратегії розроблено операційний план на 2025-2027 роки, який деталізує заходи, бюджетні розрахунки та відповідальних виконавців. Координацію впровадження здійснює міжвідомча Комісія з питань виконання Стратегії, до складу якої входять представники Міністерства культури та інформаційної політики, інших центральних органів влади й експертного середовища.

Моніторинг і оцінка досягнутих результатів відбуваються через регулярні звіти Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України. Офіційний портал парламенту публікує хронологію просування нормативних ініціатив і нормативно-правових змін, що супроводжують реалізацію середньострокових програм культурного розвитку до 2030 року.

Українська система управління культурою побудована за принципом міжвідомчої координації, де кожна інституція виконує чітко окреслені функції, доповнюючи одна одну в напрямі формування, фінансування та промоції культурних ініціатив.

Центральним органом виконавчої влади, який формує й реалізує державну політику у сфері культури, мистецтв, культурної спадщини та інформаційної

політики є Міністерство культури та інформаційної політики України. Воно розробляє стратегічні документи, координує діяльність підпорядкованих установ і забезпечує взаємодію органів влади, місцевого самоврядування та громадянського суспільства.

Міністерство відповідає за підготовку й оновлення ключових законодавчих актів («Про культуру», «Про охорону культурної спадщини»), а також за розробку середньострокових стратегій (наприклад, «Стратегія розвитку культури в Україні на 2025-2030 роки»). Під егідою МКІП готуються проєкти нормативно-правових ініціатив і здійснюється моніторинг їх реалізації разом із Комітетом Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики.

Через дирекції та комісії Міністерство організовує міжвідомчу координацію культурних програм, здійснює контроль за виконанням державних культурних стандартів, а також курує механізми фінансування – зокрема через УКФ та інші підпорядковані установи. Воно забезпечує прозорість відбору грантових проєктів і контроль за їх виконанням [21].

У результаті реформи 2024-2025 років у складі МКІП було створено окремий Департамент стратегічних комунікацій, який формує інформаційну політику держави, відповідає за просування культурних ініціатив у ЗМІ та соцмережах і розбудову інформаційної стійкості України як елементу національної безпеки.

Міністерство веде переговори та укладає міжнародні угоди в сфері культури, координує участь України у програмах ЮНЕСКО, ЄС і Ради Європи, організовує виставки, фестивалі й культурні обміни за кордоном через мережу українських дипломатичних установ та Український інститут [22].

Особлива роль у підтримці української культури за кордоном належить чисельній громаді. Діаспоральні мережі відіграють роль оперативних каналів розповсюдження українського культурного контенту в європейських медіа, координації кампаній солідарності та оперативного викриття проросійської

dezinformaції, що сприяє формуванню злагодженої протидії російському впливу за кордоном та зміцнює міжнародну підтримку України.

Ще у 2004 році Закон України «Про закордонних українців» заклав правові основи державної підтримки культурних товариств діаспори, визначило механізми фінансування та формування мережі українських осередків за кордоном.

Державна політика від 2022 року передбачає проведення щорічного Форуму «Україна-Діаспора» під егідою Міністерства культури та інформаційної політики, укладання двосторонніх угод із культурними інституціями Польщі, Румунії, Угорщини та Словаччини, а також організацію спільних фестивалів, виставок і резиденцій для посилення транснаціональної єдності та протистояння зовнішнім культурним наративам. Не менш значний адміністративний вплив на розвиток та становлення культурної політики України має державна установа Український культурний фонд. Він здійснює свою діяльність при Міністерстві культури та інформаційної політики, що фінансує творчі та креативні проєкти через відкриті конкурси. Його основна мета – підтримка культурних ініціатив та розвиток креативних індустрій в усіх регіонах України.

Конкурси грантів запускаються за заздалегідь затвердженими напрямками (документальне кіно, музика, візуальне мистецтво тощо). Учасники подають заявки через електронний портал УКФ, експертні комісії вивчають кожен проєкт у кілька етапів, оцінюючи якість, інноваційність і суспільну значущість. Переможці отримують фінансування після підписання грантових угод та проходження бухгалтерської перевірки.

Основні принципи його діяльності визначені Законом «Про Український культурний фонд» у якому зазначено ключові принципи роботи установи: гуманізм; толерантність; свобода творчого вираження; демократичність та плюралізм; інноваційність; інституційне партнерство; суспільна участь; прозорість і підзвітність; соціальна відповідальність.

У вересні 2025 року в Києві обговорювали зміни до закону про УКФ, які передбачають уточнення функцій фонду, розширення компетенцій експертних

комісій, оптимізацію графіка конкурсів і запровадження нових інструментів моніторингу результатів. Ці ініціативи мають на меті підвищити ефективність та швидкість підтримки культурних проєктів.

УКФ публікує повну інформацію про конкурси, результати оцінювання, грантові угоди та фінансові звіти на офіційному сайті та в щорічних звітах, забезпечуючи відкритий доступ до даних для громадськості і сприяючи довірі до інституту [45].

До системи центральних органів виконавчої влади належить Державне агентство мистецтв та мистецької освіти (ДАММО) яке діє під керівництвом Міністерства культури та інформаційної політики. Воно виконує роль профільного регулятора, що формує й реалізує державну політику в галузі театру, музики, циркового й концертного мистецтв, а також мистецької освіти. Через ДАММО держава встановлює стандарти діяльності творчих закладів, погоджує їхній розвиток та взаємодіє з професійними спілками митців, забезпечуючи міжсекторальний підхід і системний контроль за якістю мистецьких практик.

Основні функції Агентства включають: ліцензування та атестацію мистецьких навчальних закладів і студій; встановлення стандартів професійного рівня театрів, концертних організацій, цирків і філармоній; організацію і підтримку національних та міжнародних фестивалів, вистав і гастрольних програм; координацію грантових і субвенційних механізмів для митців і творчих колективів; сприяння розвитку мистецької освіти через розробку навчальних програм, методичних рекомендацій і акредитацію спеціальностей.

Такий комплекс заходів дозволяє ДАММО забезпечувати сталість культурного розвитку, підтримувати інноваційні мистецькі проєкти та інтегрувати українську культурну освіту в європейський простір.

У 2017 році як державну публічну установу при Міністерстві культури та інформаційної політики України було створено «Український інститут». Метою його створення стало просування української культури та мистецтва за кордоном, а також формування позитивного іміджу України на міжнародній

арені. Інститут діє відповідно до Закону України «Про Український інститут» і підпорядковується Міністерству культури та інформаційної політики.

Основними завданнями Інституту є: реалізація програм культурної дипломатії та розвитку міжнародної співпраці; підтримка обмінних резиденцій, фестивалів, виставок і наукових досліджень; розвиток стратегій промоції української культури в Європі, Америці, Азії та інших регіонах світу; налагодження партнерств із закордонними інституціями, фондами та дипломатичними місіями України.

Інститут регулярно розробляє середньострокові стратегії діяльності та проекти. Наприкінці серпня 2024 року він ухвалив нову п'ятирічну стратегію на 2025-2029 роки, у якій наголосив на поглибленні участі українських діячів культури в міжнародних фондах, громадських організаціях, медіа та закордонних інституціях, а також на розвитку кордоном культурних і освітніх програм і форматів роботи в регіонах [44].

Для реалізації своїх завдань «Український інститут» використовує такі інструменти: грантові конкурси для митців і дослідників; партнерські програми з посольствами та міжнародними організаціями (ЮНЕСКО, Європейський Союз тощо); власні платформи та онлайн-ресурси для презентації проектів і публікацій; дослідницькі та репрезентативні заходи (конференції, воркшопи, виставки, культурні офіси за кордоном).

Ще однією державною інституцією яка формує культурну політику в Україні є Український інститут книги (УІК) – державна установа при Міністерстві культури та інформаційної політики, заснована для реалізації державної політики в галузі книговидання, читання і бібліотечної справи. Він діє на основі Закону України «Про Український інститут книги» та координує широкий спектр заходів із підтримки авторів, видавців, перекладачів, бібліотек і читачів України.

Основні напрямки діяльності УІК є: розробка та впровадження державних програм підтримки книговидання і перекладу; надання грантів і субвенцій авторам, перекладачам, видавцям і бібліотекам; підтримка розвитку мережі

публічних бібліотек, модернізація їхньої інфраструктури; популяризація читання через освітні кампанії, фестивалі, онлайн-платформи; створення і розвиток цифрових сервісів: електронної бібліотеки, каталогів, аналітичних даних; сприяння міжнародній промоції українських авторів та співпраці з іноземними видавцями.

УІК забезпечує прозорість конкурсів і звітності, публікує дані про витрати та результати підтримки книговидання, а також формує єдину державну стратегію розвитку книжкової галузі в Україні [27].

Слід зазначити, що всі вище описані інституції працюють у межах єдиної системи стратегічного планування та грантової підтримки, але стикаються з проблемами. Важливим кроком є створення міжінституційних платформ для координації політики, обміну даними про культурні активності й цифрового архівування об'єктів спадщини, що відповідає задачам Стратегії-2030 та програми «2025-2030». Особливостями взаємодії інституцій які діють у сфері формування культурної політики в Україні є:

- багаторівнева система управління: центральний рівень (МКІП, УКФ, УІК, ДАММО, УІК), обласні та районні відділи культури, місцеве самоврядування й громади;
- міжвідомчі платформи: Комісія з питань виконання «Стратегії розвитку культури в Україні на 2025-2030 роки» об'єднує представників різних відомств і експертів, забезпечуючи узгодженість середньострокових програм;
- публічно-приватне партнерство: державні інституції залучають NGOs, бізнес і креативні хаби до реалізації культурних проєктів та грантових механізмів;
- цифрова координація: створення єдиних інформаційних порталів і цифрових архівів для оперативного обміну даними про об'єкти культурної спадщини та результати моніторингу.

Головними викликами перед інституціями, які задіяні у сфері культурної політики стоять, це перш за все – перетин функцій і дублювання: інституції іноді конкурують за однакові повноваження в грантовому фінансуванні чи промоції,

що знижує ефективність розподілу ресурсів; недостатнє фінансування: бюджети не покривають модернізацію інфраструктури й підтримку регіональних ініціатив, особливо поза великими містами; бюрократична інерція: складні процедури погоджень і тендерних закупівель уповільнюють старт і реалізацію програм; регіональна нерівномірність: слабка присутність центральних інституцій в окремих громадах обмежує доступ до культурних послуг і грантів; потреба в інклюзивності: недостатнє залучення національних меншин та вразливих груп уповільнює розвиток різноманітних культурних практик.

Таким чином, спрямоване вирішення цих викликів через прозорі механізми координації, диджиталізацію процесів та розширення партнерства здатне суттєво підвищити ефективність української культурної політики.

2.3. Програми збереження культурної спадщини.

Збереження культурної спадщини в умовах соціокультурних трансформацій вимагає системного підходу, який об'єднує державні, громадські та технологічні ресурси. Одним із факторів такої діяльності є створення Національних реєстрів нерухомих і нематеріальних пам'яток культурної спадщини. У їхні завдання входить формування офіційної бази даних об'єктів зі статусом охорони, закріплювати їх правовий статус та визначати зони охоронюваних територій. Згідно з нормативними актами, ведення таких реєстрів покладено на Міністерство культури, яке затверджує порядок внесення, оновлення та вилучення інформації про пам'ятки.

Реєстри виконують функцію інвентаризації: кожному об'єкту присвоюється унікальний код, фіксуються місцезнаходження, історична довідка й технічні характеристики. Це дає змогу централізовано враховувати пам'ятки, систематизувати матеріали для досліджень і створювати електронні картографічні сервіси й інтерактивні мапи.

Завдяки інтеграції з GIS-порталами та онлайн-інтерфейсами, реєстри стають інструментом моніторингу стану пам'яток, планування реставраційних і

консерваційних робіт, а також пріоритизації об'єктів у державних і грантових програмах із відновлення спадщини.

Відкритий доступ до реєстрів підвищує прозорість і залученість громадськості: науковці, місцеві громади й волонтери можуть оперативно отримувати дані, подавати заявки на охоронні заходи чи фіксувати порушення через цифрові платформи. Така практика лежить в основі ініціатив із цифрового захисту спадщини – віртуальних турів, 3D-сканування й інтерактивних архівів пам'яток.

Національні реєстри забезпечують відповідність українського законодавства міжнародним конвенціям ЮНЕСКО та нормам ЄС, слугуючи підґрунтям для звітності, підтримки культурної безпеки та формування стратегії культурної політики. Вони є ключовим інструментом як правового захисту, так і стратегічного планування в галузі охорони спадщини України.

Найбільш затребуваними сьогодні є реєстри культурної спадщини, до яких можна звернутися через онлайн-портали з інтерактивними картами та описовими записами об'єктів:

- Державний реєстр нерухомих пам'яток культурної спадщини України на порталі Міністерства культури та інформаційної політики – інтерактивна карта з нанесеними об'єктами, повна довідкова інформація (історія, охоронний статус, координати), можливість фільтрації за регіонами та категоріями. Він є ключовим інструментом для системного обліку, охорони та управління культурною спадщиною. Його ефективність можна оцінити за кількома критеріями: юридична дієвість, технічна доступність, інтеграція з іншими системами, участь громадськості та вплив на політику реставрації. І, хоча реєстр виконує важливу роль у правовому захисті та систематизації спадщини, але його ефективність обмежена через неповноту даних, слабку інтеграцію з громадськими ініціативами та недостатню цифрову гнучкість;

- модуль «Об'єкти культурної спадщини» на Cadastre.com.ua – картографічний сервіс, що об'єднує реєстраційні дані держави й локальні доповнення: опис пам'яток, межі охоронних зон, інформація про стан,

призначення та власників. Модуль «Об'єкти культурної спадщини» - це інтерактивна частина геоінформаційної системи, яка дозволяє користувачам досліджувати, аналізувати та взаємодіяти з даними про пам'ятки культурної спадщини України. Він функціонує як цифровий інструмент обліку, моніторингу та публічного доступу до інформації про охоронювані об'єкти. Забезпечує прозорість і доступність даних для дослідників, громад, органів влади, сприяє моніторингу стану пам'яток, плануванню реставраційних робіт та є основою для цифрової трансформації культурної політики, освітніх програм і туристичних маршрутів;

- електронний реєстр пам'яток культурної спадщини України на порталі «Громада» – вебзастосунок із гео-даними, розподілом за областями й типами спадщини, детальними картками кожного об'єкта з індексами охоронних документів і довідками. Він забезпечує прозорість і доступність даних для дослідників, громад, органів влади, сприяє моніторингу стану пам'яток, плануванню реставраційних робіт, є основою для цифрової трансформації культурної політики. Це інтерактивний онлайн-інструмент, який дозволяє користувачам переглядати, досліджувати та взаємодіяти з даними про культурну спадщину України у форматі геоінформаційної системи. Користувачі можуть залишати коментарі, повідомляти про порушення, додавати фото, подати заявку на внесення нового об'єкта до реєстру.

Ще одним напрямів щодо збереження культурної спадщини є Національні програми, що охоплюють як традиційну реставрацію об'єктів, так і інноваційні digital-проекти. Важливим завданням сучасних дослідників тут є пошук методологій оцінки та оптимізації цих ініціатив.

Системний підхід *lifecycle-management* передбачає цикли інвентаризації, моніторингу, консервації та реставрації. Теорія колективної пам'яті Моріса Гальбвакса підкреслює зв'язок між відновленням об'єкту й соціальною стійкістю спільноти. Підхід «спадщина як ресурс розвитку» інтегрує спадщину в туризм, освіту й креативні індустрії, створюючи економічну та культурну віддачу.

Якісні методи включають архівні дослідження, глибинні інтерв'ю зі стейкхолдерами та фокус-групи. Технічні засоби – фотограмметрія, LIDAR-сканування, дрони для моніторингу стану об'єктів. Для оцінки застосовують логічні моделі Theory of Change та KPI (кількість відреставрованих пам'яток; показники digital engagement). Соціально-економічну віддачу обчислюють за методикою SROI (Social Return on Investment).

Яскравим прикладом такої діяльності є започаткована Українським культурним фондом для фінансування проектів з дослідження, збереження, відновлення, захисту та популяризації української спадщини Грантова програма «Культурна спадщина» УКФ. Офіційний веб-портал програми містить 122 критерії і стандарти відбору, включаючи експертні оцінки та бюджетні вимоги та лоти. Зокрема лоти для реставрації і досліджень: Лот 1 «Реставрація»: фінансова підтримка реставрації пам'яток нерухомої та нематеріальної спадщини, музейних колекцій, архівних документів; обсяг гранту – до 300 тис. грн на проєкт; Лот 2 «Кроссекторальні проєкти»: комплексні ініціативи з реставрації, досліджень і популяризації спадщини; обсяг гранту – до 500 тис. грн на проєкт. За програмою УКФ «Культурна спадщина» суб'єкти можуть подавати заявки на цифрову трансформацію музеїв, архівів і локальних пам'яток. Сьогодні активна підтримка мультимедійних та диджитал-проєктів: промоція віртуальних турів, 3D-сканування, створення інтерактивних карт і електронних каталогів.

Загалом, цифровізація культурної спадщини – це не просто технічний процес, а трансформаційна стратегія, яка дозволяє зберігати, популяризувати та інтегрувати спадщину в сучасний культурний і освітній простір. Вона охоплює 3D-моделювання, цифрові архіви, віртуальні тури, GIS-картографію, мультимедійні платформи та інструменти штучного інтелекту. З цією метою запроваджуються пілотні проєкти Мінкультури з цифрового архівування усної історії та промислових локацій у партнерстві з громадськими організаціями та спеціальні державні програми реставрації пам'яток сакральної та фортифікаційної архітектури (під егідою ДАММО).

Успішними проектами у цьому напрямку є Реставрація Собору Святого Юра у Львові (2018-2020) де було поєднано автентичні матеріали із 3D-скануванням для точного відтворення барокових деталей. VR-архів індустриальної спадщини Донбасу – відкритий портал з інтерактивними 3D-моделями шахтних споруд та віртуальними турами. Participatory mapping у Полтавській області – онлайн-платформа, де громади додають oral history, локальні легенди та етнографічні мапи. Для 3D-моделювання використовують Agisoft Metashape та Sketchfab. GIS-портали (QGIS, ArcGIS Online) інтегрують державний реєстр пам'яток. CMS для архівів – Omeka, DSpace з підтримкою IIIF. VR/AR-модулі (Unity, ARKit) створюють віртуальні екскурсії.

Значна увага під час реалізації проєкту приділяється процесу залучення громад та комунікації. Реалізація подібних проєктів проходить максимально відкрито з залученням чим більшого кола учасників і має на меті вийти за межі традиційного сприймання даної теми, як теми науковців і вузьких спеціалістів. Саме ставлячи собі за мету залучити чим більше коло проводяться воркшопи та хакатони на яких навчають волонтерів технік цифрової документації. Мобільні додатки для crowd-sourced documentation дозволяють мешканцям фіксувати руйнування або нові знахідки. Мемізація та сторітелінг у соцмережах підвищують public engagement і сприяють поширенню інформації про спадщину серед молоді.

З метою оптимізації програм здійснюється порівняльний аналіз ДСТУ і UNESCO-стандартів уніфікує процедури реставрації й документації. Stakeholder analysis із RACI-моделлю розподіляє відповідальність між учасниками. Cost-benefit analysis та scenario planning допомагають планувати бюджети й мінімізувати ризики.

Однак, попри впровадження новітніх технологій та методики досліджень перед соціумом стоять ще чималі завдання та виклики. Варто було б розробити Digital Maturity Model для музейних установ і архівів. Провести impact-дослідження ефективності грантових лотів УКФ у сфері спадщини. Оцінити роль мем-культури в залученні молоді до охорони нематеріальної спадщини. Загалом

інтеграція концептуальних підходів, методологій оцінки, практичних кейсів і цифрових інструментів забезпечує комплексне розуміння програм збереження культурної спадщини. Надалі слід зосередитися на стандартизації процедур, розробці моделей оцінювання та розширенні залучення громад для сталого розвитку культурної спадщини в Україні.

Цифровізація культурної спадщини має стратегічне значення, адже це дозволяє зберегти культурний спадок в умовах війни: цифрові копії – резерв на випадок руйнування. Не менш важливим є і доступність: спадщина стає доступною для людей з інвалідністю, діаспори, освітніх закладів. Окрім того у своїй основі має потужний освітній потенціал: інтеграція в шкільні програми, університетські курси, онлайн-курси та інноваційний – поєднання спадщини з AI, машинним перекладом, автоматичним описом артефактів та сприяє міжнародній інтеграції через відповідність стандартам ЮНЕСКО, участь у глобальних цифрових платформах

Не менш важливим стратегічним інструментом культурної політики у контексті воєнних руйнувань та глобалізаційних викликів є реставрація – це не лише технічний процес відновлення пошкоджених об'єктів, а й, засіб спрямований на збереження історичної пам'яті, формування національної ідентичності та розвиток культурного туризму.

Реставрація визначається як комплекс науково обґрунтованих заходів, спрямованих на відновлення автентичного вигляду пам'ятки з максимальною повагою до її історичної цінності. Венеційська хартія (1964) закріпила принципи автентичності та мінімального втручання. Документи ICOMOS наголошують на поєднанні традиційних технологій із сучасними методами. В українському контексті реставрація інтегрується у державні програми («Велика реставрація», 2021-2025).

Однак, попри важливість і значущість даного засоби, перед реставрацією, як засобом збереження культурної пам'яті, стоїть ряд викликів, а саме:

- воєнні руйнування: знищення пам'яток у Харкові, Чернігові, Маріуполі;

- фінансові обмеження: залежність від донорських програм і грантів;
- кадровий дефіцит: нестача фахівців-реставраторів у регіонах;
- ризик втрати автентичності: надмірна реконструкція замість наукової реставрації [51].

За останні десятиліття в Україні було реалізовано кілька успішних проєктів, які демонструють різні підходи – від державних програм до локальних ініціатив. Серед державних слід згадати Програму «Велика реставрація» (2021-2025) Міністерства культури, у межах якої відновлюються десятки об'єктів національного значення:

- Троїцька надбрамна церква Києво-Печерської лаври (Київ) – реставрація фасадів і інтер'єрів;
- Онуфріївська вежа Києво-Печерської лаври – консервація та пристосування для відвідувачів;
- Замок Паланок (Мукачево) – комплексні роботи з укріплення та відновлення;
- Хотинська фортеця (Чернівецька обл.) – реставрація стін і башт.

У 2018–2020 роках проведено масштабну реставрацію фасадів і скульптур Собору Святого Юра у Львові, використовуючи 3D-сканування для точності відтворення барокових деталей.

З допомогою міжнародних та донорських ініціатив було відновлено фасад і частину експозиційних залів Одеського археологічного музею. У наслідок пошкодження у 2022 році було розпочато реставраційні роботи за участі ЮНЕСКО та ICCROM, з акцентом на цифрову консервацію колекцій Харківського художнього музею [50].

Демонстрацією поєднання державної політики та громадських ініціатив є локальні проєкти, які у наслідок проведених робіт стають точками культурного туризму та формують нову ідентичність міст. До таких проєктів слід віднести волонтерський проєкт «Франківськ, який треба берегти» (Івано-Франківськ), що відновив понад 50 старовинних дверей і брам у різних містах України, повертаючи їм автентичний вигляд. У межах проєкту «Брами Тернополя»

відреставровано історичні двері і фасадні елементи у Тернополі, що поєднує практичну роботу з просвітницькою діяльністю. Громадська організація «Спадщина.UA» викупує занедбані пам'ятки на аукціонах і відновлює їх: *Поморянський замок* (Львівщина) та *Палац Щеньовських* (Вінниччина).

Таким чином, реставрація є ключовим засобом збереження культурної спадщини, що поєднує наукові, технічні, соціальні та політичні аспекти. Вона не лише відновлює матеріальні об'єкти, а й відроджує символи національної пам'яті, сприяє формуванню ідентичності та розвитку культурної дипломатії. Подальший розвиток реставраційної практики в Україні має ґрунтуватися на поєднанні традиційних методів із цифровими технологіями, міжнародній співпраці та активному залученні громад.

2.4. Вплив війни на культурну політику та спадщину.

Чотири роки повномасштабної війни змінили культурну сцену України, змусивши митців та інституції рефлексувати на теми конфліктів та переорієнтовувати творчі зусилля на національні наративи. Війна підштовхнула до розриву з радянськими рамками та прискорила відродження українських традицій у літературі, образотворчому та сценічному мистецтві. Творчі спільноти вбудовували фронтовий досвід і колективну пам'ять у свою роботу, сприяючи відчуттю спільної ідентичності, пов'язаної опором.

Російський культурний тиск історично руйнував національну єдність України через нав'язані наративи, але триваюча агресія активізувала зусилля з деколонізації. Українська політика тепер висуває на перший план місцеві усні історії та фольклорні традиції, колись маргіналізовані імперськими рамками. Визнаючи культуру стратегічним активом, були створені спеціальні органи для захисту спадщини та протидії російській силі. Національний інститут стратегічних досліджень окреслив нові законодавчі інструменти захисту музеїв, архівів та пам'яток, вбудовуючи культурну безпеку в національну політику.

Державні органи запровадили заборони на російські культурні продукти та розпочали кампанії з видалення символіки радянських часів із громадських просторів. Це узгоджується з ширшим прагненням до деколонізації, замінюючи монополістичні культурні впливи різноманітними, низовими наративами. Уряд значно збільшив фінансування закладів культури, ухваливши екстрені грантові схеми на відбудову зруйнованих обстрілами бібліотек, театрів та творчих хабів. Гранти на децентралізацію тепер дають можливість місцевим громадам розвивати фестивалі, резиденції для художників та мобільні виставки на звільнених територіях.

Також зросло державно-приватне партнерство, коли корпоративні спонсори та фонди діаспори співфінансують проекти з відновлення та оцифрування архівів. Ці моделі співпраці мають на меті захистити культурні цінності від поточних загроз у майбутньому.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році радикально змінило культурний ландшафт країни, вплинувши як на культурну політику, так і на збереження національної спадщини. Внаслідок бойових дій, обстрілів, незаконного будівництва та зведення фортифікаційних споруд відбулося руйнування понад 1333 пам'ятки культурної спадщини та 2185 об'єктів культурної інфраструктури на всій території України [38]. Значне пошкодження археологічних об'єктів – курганів, поселень та могильників у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Херсонській областях та Криму. З метою фіксації пошкоджень проводиться системний моніторинг та ініціативи з міжнародною підтримкою, наприклад проект UREHERIT (2023-2026) – консорціум із 11 організацій з України та ЄС який організовує навчання, дослідження та публічні дискусії для фахівців зі збереження культурної спадщини.

Війна спричинила також переосмислення національної ідентичності. Зросла роль української мови в побуті та публічному просторі (2024 року 89% опитаних розмовляють вдома українською або двома мовами, 66% – у публічному просторі). Наприклад, у 2022 році понад 70% українців ідентифікують себе як громадяни України, тоді як раніше цей показник був

істотно нижчим [31]. Також спостерігається зростання популярності української літератури та мистецтва: 76% прочитаних книжок українською мовою, кількість книгарень зросла в 2,5 рази протягом трьох років. Еволюція суспільних уподобань торкнулася і змін на ринку контенту, адже вподобання споживачів рішуче змістилися в бік національного продукту: у 2024 році на українських авторів припадало 89 % нових книжкових релізів, тоді як національні кіностудії виробляли 59 % вітчизняних найменувань, залишаючи лише 30 % частки російським творам. Дані опитування свідчать, що дві третини аудиторії зараз взаємодіють виключно з українським кіноконтентом, а 24% віддають перевагу міксу вітчизняного кіно та міжнародних, але не російських, релізів [38].

Волонтерство та громадянська активність стала маркером зміцнення громадянської позиції. Війна сформувала практичні прояви патріотизму: добровольчі батальйони, постачання армії, допомога переселенцям та літній групам населення. Проведення благодійних аукціонів та концертів для збору коштів на потреби ЗСУ. Наприклад, гурт «Курган і Агрегат» зібрав під час європейського туру понад 14 млн грн, передавши весь прибуток на підтримку армії [38]. Завдяки чому відбувся перехід маркерів ідентичності із «чуттєвої» площини у практичну.

Помітним стало зменшення популярність російськомовного контенту в топ-чартах, так частка українського кіно у національному прокаті зросла до рекордних 27% (2023 рік), а фільми, пов'язані з війною, стали найбільш касовими [5]. Започатковуються нові форми творчості та громадської участі, що призвело до буму творчих ініціатив, які висвітлюють війну або допомагають її переосмислити. Переосмисленню щодо ролі національної приналежності в житті пересічного українця і як відповідь на соціальний запит стали формуватися літературні твори, документальні кінофільми та музичні релізи (зокрема про війну та патріотизм). Відбувається ціннісно-символічне переосмислення пантеону героїв. Центральним символом української ідентичності стає героїзм воїнів України, повстанців УПА та цивільних громадян; історичні постаті та події переглядаються під кутом національного опору та самовизначення.

Під час війни розпочинаючи з 2014 року та з особливою інтенсивністю після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році українське мистецтво стало як способом осмислення, так і інструментом підтримки національної і культурної ідентичності. З'явилися нові музичні виконавці (за 2023-2024 роки понад 2 тис. дебютантів із 53 383 релізами), багато з яких творчо реагують на війну. Арт-терапія та культурні ініціативи, як-от об'єднання «Культурний десант», надають психологічну підтримку військовим і переселенцям. Щомісяця проводять до 200 виступів на фронті, у шпиталях, реабілітаційних центрах [5]. Малювання, медитації та спільні художні проекти допомагають переживати травматичний досвід і відновлювати відчуття контролю [40]. Використання військової техніки та матеріалів (гільзи, старі джавеліни, уламки ракет) як матеріалу для створення художніх об'єктів та інсталяцій, що реалізують емоційний та патріотичний потенціал. Художники та скульптори (Марія Куліковська, Даниїл Ревковський, Андрій Рачинський, Ярослав Футимський, Жанна Кадирова) працюють з об'єктами війни, перетворюючи їх на інсталяції та скульптури, що документують та осмислюють реальність конфлікту.

Війна сформувала у суспільстві практичне розуміння національної безпеки, зміцнила легітимність державних символів, підвищила рівень довіри та соціальної згуртованості [6]. Історична ідентичність стає щитом проти денаціоналізації, адже російська пропаганда на окупованих територіях цілеспрямовано намагається стерти українську культурну і історичну ідентичність, спалюючи книги та замінюючи освітні матеріали. У відповідь українці формують альтернативні цифрові архіви, віртуальні музеї, інтерактивні наративи [35].

Активізувалася підтримка та промоція української культури за кордоном. Міжнародні виставки та проєкти на кшталт Венеційської бієнале («Плетіння сіток») демонструють воєнні та соціальні аспекти українського мистецтва. Модифікації музейних підписів (Казимир Малевич, Ілля Рєпін, Іван Айвазовський) визнають їх українське походження, що підтримується культурними дипломатами та митцями.

Найбільш активно відбувається міжнародне визнання українських культурних ініціатив через програми Creative Europe та Horizon Europe. Програма Creative Europe відкрила можливості для українських культурних організацій налагоджувати транскордонні партнерства, отримувати фінансування на фестивалі, кінопроекти та мережеві платформи. У 2025 році було створено Національне бюро Creative Europe, що має десять регіональних відділень для підтримки локальних ініціатив. Ключовим напрямом залучення України в межах Creative Europe є: розвиток міжмузейних і театральних кооперацій з країнами-членами ЄС; проведення культурних обмінів і створення резиденцій для митців; підтримка цифрових платформ і діджитал-виставок; координація локальних фестивалів із залученням європейських партнерів.

Програма Horizon Europe стала надавати гранти для інноваційних досліджень і стартапів у сфері культури, зокрема в кластері «Культура, креативність та інклюзивне суспільство». Українські музеї, ІТ-компанії та наукові установи отримали доступ до конкурсів, які фінансують дослідження цифрової трансформації культурної інфраструктури; розробку XR-та VR-рішень для збереження нематеріальної спадщини; міждисциплінарні проекти з оцінки соціального впливу мистецтва; мережі малих і середніх підприємств у креативній економіці

Поєднання грантових можливостей Creative Europe та дослідницьких інструментів Horizon Europe відкрило українським організаціям унікальні шляхи для формування стійких європейських мереж культурних менеджерів; масштабування цифрових архівів і візуалізацій втрачених пам'яток; проведення трансконтинентальних досліджень відновлення культурної спадщини; інтеграції інноваційних практик у політику культурної безпеки.

Подальші дослідження можуть зосередитися на порівняльному аналізі ефективності двох програм, розвитку методологій цифрової документації та оцінці довгострокового соціально-економічного впливу європейської підтримки на відбудову культурних просторів України.

Ініціативи у сфері культури відновлюють соціальну згуртованість і підтримують відчуття спільної ідентичності. Модульна платформа CuRe: Culture for Recovery об'єднала митців, активістів і представників громади для спільного вироблення культурних рішень у районах, що зазнали бойових дій. Учасники відзначали, що творчі практики допомагають переосмислити травматичний досвід і відбудувати довіру на місцях. Слід відзначити, що креативні індустрії здатні виступати драйверами економічного зростання в умовах постконфліктного відновлення, сприяючи диверсифікації локальних економік, створенню нових робочих місць та стимулюванню малого бізнесу. Синергійна взаємодія творчих секторів і креативної економіки демонструє здатність генерувати інновації навіть у воєнний період, формуючи стійкі джерела доходу для громад.

Потенціал креативних індустрій полягає також у модернізації мережі закладів культури: бібліотек, будинків культури, музеїв і мистецьких хабів. Цифрова трансформація цих установ підвищує їхню стійкість до зовнішніх викликів, дозволяє ефективніше залучати ресурси та налагоджувати нові формати співпраці й комунікації з громадою. Ключовими механізмами впливу стали: диверсифікація локальної економіки через креативне підприємництво; активізація громадської участі у процесах відновлення; модернізація та цифровізація культурних центрів; залучення міжнародних партнерів і фінансування. Дані механізми поєднують економічний, соціальний і інноваційний виміри та створюють синергетичний ефект для сталого розвитку громад.

Таким чином українська культура зазнала значної трансформації у час війни, а її ініціативи не лише зберігають культурну спадщину, а й слугують засобом психологічної підтримки, національної мобілізації та промоції української ідентичності на світовій арені. Ці процеси створюють нову реалістичну основу для поствоєнного відновлення та довгострокового розвитку українського суспільства, політичних інститутів і культурної самобутності. Однак, попри прискорення реформ, виклики залишаються: збитки, завдані

культурній інфраструктурі у східних регіонах, часто перевищують ремонтні потужності, а зусилля з цифрового збереження відстають від нагальних потреб архівів. Триваюча напруженість на кордоні ускладнює міжрегіональну співпрацю та загрожує реінтеграцією російськомовних мереж через онлайн-платформи. Перспективи залежать від глибшої інтеграції з культурними програмами ЄС, розширення партнерства з ЮНЕСКО та розвитку стійких цифрових екосистем для української спадщини.

РОЗДІЛ 3

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ: УКРАЇНА І ЄВРОПЕЙСЬКІ КРАЇНИ

3.1. Спільні риси та відмінності у підходах до культурної політики.

Україна та країни Європейського Союзу мають спільні стратегічні цілі в культурній політиці – збереження ідентичності, підтримка творчості, інтеграція культури в суспільний розвиток. Водночас відрізняються рівнем інституційної підтримки, фінансуванням, підходами до управління та роллю громадянського суспільства. В умовах глобалізації та євроінтеграції культурна сфера відіграє ключову роль у формуванні суспільних цінностей та ідентичності. Дослідження ціннісних орієнтацій дозволяє виявити як спільні підходи, так і регіональні відмінності в культурній політиці. Україна активно імплементує європейські принципи, зберігаючи при цьому власні традиції.

Слід зазначити, що в науці сьогодні панує два основні напрями до вивчення ціннісних орієнтацій: функціоналістський, що розглядає культуру як інструмент соціальної інтеграції та стабільності та культурологічний, який акцентує увагу на символічних функціях та значеннях, що формують спільну ідентичність.

Вивчаючи культурну політику країн ЄС, яка має досить велике національне розмаїття, все ж можна виокремити основні цінності притаманні всім країнам членам ЄС. Так при культурному розмаїтті й міжкультурному діалозі превалює питання захисту мовної та культурної різноманітності, мобільності митців і обмін проєктами між країнами. Дотримуючись основ демократії та прав людини надається підтримка свободи самовираження та рівного доступу до культурних благ. Акцентується увага через інвестиції у креативні індустрії як драйвер економічного розвитку на інновацію та творчість. Не менш важливим лишається питання збереження культурної спадщини з

урахуванням принципів екологічності та соціальної стійкості, що забезпечує відповідальність і сталий розвиток національних держав [17].

Вивчення діяльності Європейського центру культурних досліджень виявили пріоритетність міжкультурного діалогу та сталого розвитку культурної спадщини у країнах-членах ЄС. Застосовуючи порівняльний аналіз який базується на даних офіційних документів та програм: «Креативна Європа» Європейської комісії та Національні стратегії культурного розвитку України і звітів ЮНЕСКО щодо культурних індустрій можна виділити п'ять основних категорій цінностей спільних для України та ЄС (див. таб. 3.1.) .

Таблиця 3.1.

Ціннісна орієнтація України та країн ЄС у культурній сфері

Категорія цінностей	Україна	Країни ЄС
Культурне розмаїття і діалог	збереження нац. традицій; підтримка мовних меншин	захист мовної та культурної різноманітності
Демократична участь і права людини	доступ до культури; соціальна інтеграція	свобода самовираження; рівний доступ
Креативність та інновації	розвиток креативних кластерів; євроінтеграція	фінансування творчих індустрій; R&D у культурі
Захист спадщини та сталий розвиток	акцент на культурному надбанні; адаптація до євростандартів	охорона спадщини; екологічна сталість
Децентралізація та локальна участь	передача повноважень громадам; культурні хаби	регіональні культурні програми в межах ЄС

У той же час основними цінностями в культурній політиці України є, перш за все євроінтеграція культурної політики: імплементація програми «Креативна Європа», приведення національних стратегій у відповідність до європейських стандартів. Через підтримку локальних традицій, мов та історичної пам'яті як основи культурного розвитку здійснюються спроби збереження національної ідентичності та спадщини. Передача частини повноважень у сфері культури на

рівень місцевих громад, розвиток культурних кластерів сприяє децентралізації та участі громад у культурних програмах. Рівний доступ до культурних послуг для різних соціальних груп, боротьба з дискримінацією забезпечує права на культуру та інклюзивність, а стимулювання творчих індустрій та використання цифрових технологій для розширення культурного сектору сприяє стійкості і креативності економіка [53].

Таким чином, аналіз демонструє, що Україна поступово наближається до ціннісних орієнтацій ЄС, активно залучаючи інструменти європейських програм. Водночас зберігається акцент на національній ідентичності та локальних традиціях. Країни ЄС характеризуються розвиненішими механізмами фінансової підтримки креативних індустрій та комплексними стратегіями сталості. Основною перешкодою для України є недостатнє фінансування та слабка інституційна спроможність на регіональному рівні.

Культурна політика в Україні та європейських країнах базується на подібних цінностях і цілях, але суттєво відрізняється за ресурсами, інститутами та методами управління. Україна рухається до європейських стандартів, але для більш ефективної культурної політики потребує посилення інституцій, прозорого фінансування та ширшої участі громадян у ухваленні рішень.

При тому слід зазначити, що обидва суб'єкти розвивають культурне розмаїття, але ЄС приділяє більш системну увагу міжкультурному діалогу. У той же час, Україна активно імплементує зміни євростандартів, проте потребує зміцнення фінансових і організаційних ресурсів, і майбутнє бачиться у розвитку партнерських платформ між Україною та ЄС у сфері креативних індустрій та спадщини. Загалом, же ціннісна орієнтація в культурній політиці і України, і країн ЄС полягає у тому, що культура є інструментом формування національної ідентичності, соціальної згуртованості та духовного розвитку.

Через участь у програмах Creative Europe, Work Plans for Culture та інших ініціативах Єврокомісії Україна, адаптуючи свою культурну політику до стандартів ЄС, реалізує свої євроінтеграційні прагнення. Українська культурна політика дедалі активніше інтегрує європейські інструменти та стандарти з

метою зміцнення національного культурного сектору та підвищення його конкурентоспроможності на міжнародній арені. Впровадження програми «Креативна Європа» сприяє доступу українських митців до грантів та партнерських мереж, а також узгодженню національного законодавства зі стандартами ЄС у сфері авторського права й креативних індустрій [22].

Масштабні культурні ініціативи, зокрема проєкт «Restoring Ukraine Together» у партнерстві з АнТС і Єврокомісією, покликані не лише відновити об'єкти культурної спадщини, а й створити майданчики для довготривалого культурного обміну. За даними опитувань, понад 80 % українців підтримують входження до ЄС і готові брати участь у спільних єврокультурних проєктах, що відкриває перспективи для міжрегіональних кластерайтів та цифрових платформ обміну культурним контентом [47].

Значним елементом у реалізації євроінтеграційних прагнень є і створення національної системи координованої підготовки кадрів у сфері культури відповідно до європейських методик. Адаптація освітніх стандартів і процедур атестації культурних менеджерів за європейськими нормами закладає фундамент для підвищення інституційної спроможності регіональних управлінь культури та забезпечує сталість євроінтеграційних процесів на місцевому рівні [1].

Обидві сторони визнають важливість збереження локальних традицій, мов, етнічних особливостей підтримуючи культурне розмаїття. При тому навіть під час складних викликів ЄС демонструє комплексний підхід до збереження й розвитку культурного розмаїття як в Україні, так і в межах Союзу загалом. ЄС у жовтні-листопаді 2025 р. виділив 7 млн євро на реалізацію культурних і креативних проєктів в Україні в межах субпрограми «Креативна Європа» на 2021-2027 рр. [4] У рамках цієї фінансової підтримки Єврокомісія співфінансує чотири міжсекторальні ініціативи, спрямовані на відновлення, солідарність та обмін культурним досвідом: ZMINA Resilience – проєкт із підтримки українських митців і культурних організацій у післявоєнний період; Culture Helps Solidarity – майданчик для створення міжнародних солідарних культурних акцій; Cultural Horizons – програма з розширення доступу до культурної

спадщини та інноваційних практик; UAхEU – партнерство для посилення взаємодії між українським і європейським культурними секторами [24].

Делегація ЄС в Україні запровадила окрему грантову схему для підтримки культурного діалогу та крос-кордонної ко-продукції, виділивши майже 2 млн євро на: копродюсування між українськими та європейськими творчими командами; технічну допомогу та консультування для регіональних культурних менеджерів; налагодження партнерств із провідними європейськими культурними фундаціями та мережами [67].

При тому слід зазначити, що поза рамками підтримки України, ЄС захищає культурне розмаїття на власній території через: Європейську стратегію багатомовності та підтримку регіональних мов і діалектів; фінансування мобільності митців і культурних працівників Erasmus+; Європейську культурну спадщину (European Heritage Label) для збереження матеріальних і нематеріальних об'єктів.

І в Україні, і в країнах ЄС культура розглядається як чинник розвитку туризму, креативних індустрій, міжнародного іміджу, що дозволяє ефективно інтегрувати її в економіку. У ЄС культура вважається окремим економічним сектором, для якого створено цілісну нормативно-правову базу: директиви щодо медіа-послуг, гармонізовані авторські права, Кодекс поведінки з підтримки інновацій у креативних індустріях.

В Україні законодавство поступово наближається до європейських стандартів: ухвалено нову Стратегію розвитку культури до 2030 р., адаптовано норми ЄС у законі «Про культуру», затверджено Розпорядження КМУ № 293 щодо реалізації Національного плану культурної інтеграції.

Окрім законодавчого рівня з метою економічної інтеграції культури в країнах ЄС діють багаторівневі інструменти підтримки: програма Creative Europe, Європейський фонд регіонального розвитку, пільгова ставка ПДВ на культурні продукти й сервіси. В Україні джерела фінансування включають державний бюджет, гранти Creative Europe, окремі програми Міністерства

культури, але рівень інституційної спроможності регіонів і механізми партнерства з приватним сектором перебувають на етапі формування.

Значна увага приділяється і розвитку креативних індустрій і бізнес-моделей. У ЄС креативні індустрії дають близько 4,4 % ВВП і створюють понад 8 млн робочих місць, опираючись на злагоджені публічно-приватні партнерства й цифрові платформи продажу контенту. В Україні сектор креативних індустрій становить орієнтовно 2-3 % ВВП; активно формуються кластерні відцентрові осередки в Києві, Львові та Одесі, але потребують підсилення бізнес-освіти і доступу до венчурного капіталу [18]. Кластерна політика ЄС налічує понад 170 кластерів креативних індустрій, що об'єднують науковців, підприємців і творчих працівників у спільні екосистеми розвитку. Україна створює перші міжрегіональні культурні кластери, використовує формат UAxEU для спільних проєктів і культурної солідарності, але партнерських мереж потребує більше ресурсів і досвіду у масштабуванні.

Таким чином, особливості інтеграції культури в економіку України характеризуються активною адаптацією євростандартів, формуванням локальних кластерів та інституційних механізмів. Водночас країни ЄС мають розвинену нормативну базу, фінансові інструменти й міжнародні мережі, що забезпечують масштабний розвиток креативних індустрій і їхню значну частку у ВВП. Подальший успіх України залежить від глибинної імплементації законодавчих норм, нарощення фінансування та зростання інституційної спроможності на регіональному рівні.

Однак, попри спільні риси у формуванні культурної політики в країнах ЄС та України існують і відмінності, зокрема на юридичному та інституційному рівні. В ЄС культурна політика закріплена в Договорі про функціонування ЄС (стаття 167 TFEU), деталізується через Work Plans for Culture, директиви та рекомендації Ради ЄС. В Україні основні засади прописані в Законі «Про культуру», Національній стратегії культурного розвитку до 2030 р. і численних урядових розпорядженнях, проте оновлення правового поля відбувається епізодично відповідно до змін політичних пріоритетів [55].

Ще однією ключовою рисою яка показує відмінність з ЄС, адже вона застосовує багаторівневе стратегічне планування з чіткою ієрархією: довгострокові програми Єврокомісії, консенсусні рішення Ради та національні доповнення з постійним механізмом моніторингу і ревізій. В Україні стратегічні документи формуються переважно центральними органами влади, а процес децентралізації координації на місцях перебуває на початкових етапах, що призводить до розриву між оголошеними цілями та практичною реалізацією [62]. Питання фінансової підтримки теж мають разючі відмінності. У ЄС функціонує комплексна система підтримки: субпрограма Creative Europe, Європейський фонд регіонального розвитку, пільгові ставки ПДВ на культурні продукти та інші інструменти публічно-приватного партнерства [7]. В Україні сектор культури здебільшого фінансується з державного бюджету та грантів - Creative Europe, тоді як внутрішні механізми фінансування культурних проєктів залишаються фрагментованими й нестабільними [21].

Таким чином для ЄС культура є спільною компетенцією на засадах субсидіарності: рішення ухвалюються на рівні Союзу у тісній взаємодії з державами-членами та узгоджуються через інституції ЄК і Ради ЄС. Україна активно імплементує європейські інструменти (Creative Europe, платформи культурних відносин), проте цей процес часто реалізується у форматі окремих проєктів без створення стійкої національної інституційної мережі та комплексного фінансування.

У підсумку, ЄС має системну, багаторівневу та ресурсно забезпечену модель культурної політики, тоді як в Україні підходи досі поєднують елементи європейської стратегії з національною специфікою, проте потребують подальшої інституційної консолідації й фінансового зміцнення. При тому Україна поступово наближається до європейських стандартів, але потребує системних реформ: посилення інституцій, прозорого фінансування, участі громадськості. Україна може адаптувати найкращі практики ЄС, зберігаючи власну унікальність. Європейські країни демонструють сталість і стратегічність, де

культура – не лише естетика, а й інструмент політики, економіки та соціального розвитку. Тому, беззаперечним є те, що лише партнерство є ключем до успіху.

3.2. Успішні практики збереження спадщини.

Досліджуючі питання успішних практик, слід зазначити, що Успішні практики в культурній політиці – це такі методи та інструменти, які довели свою ефективність у досягненні поставлених цілей (соціальних, економічних, інституційних) і можуть бути відтворені в інших регіонах чи країнах. Вони ґрунтуються на «нормативно-каузальних комбінаціях», тобто поєднанні законодавчих ініціатив і конкретних механізмів їх реалізації, що забезпечують притік безповоротних ресурсів для культури й створюють умови для сталого розвитку культурних процесів.

До ключових критеріїв успішних практик варто віднести чітко окреслену нормативно-правову базу; залученість усіх стейкхолдерів (держави, місцевих громад, бізнесу); прозорість та вимірність результатів; можливість масштабування та тиражування; синергію соціальних, культурних і економічних цілей.

Значення таких практик полягає в тому, що вони формують «золоту» колекцію рішень для культурних менеджерів і політиків, слугують моделями національного та міжнародного співробітництва й допомагають уникати помилок при розробці нових програм [34].

Серед прикладів успішних практик можна виокремити: субпрограми «Creative Europe» у країнах ЄС із чіткою системою конкурсів і грантів; кластеризацію креативних індустрій у Фінляндії та Нідерландах; локальні фестивалі та культурні хаби в Україні, що стали джерелом нових робочих місць і туристичного потоку.

Субпрограми Creative Europe – це система конкурсів та грантів у країнах ЄС. Creative Europe – ключовий інструмент ЄС для підтримки культурних і креативних індустрій. Він складається з двох підпрограм, які щороку

оголошують чітко структуровані конкурси з прозорими строками, бюджетами та критеріями оцінювання.

Підтримкою коопераційних проєктів, культурних мереж і платформ, літературних перекладів, культурного менеджменту займається підпрограма Culture. Станом на липень 2025 року відкрито 6 конкурсів, спрямованих на підвищення інституційної спроможності, розвиток малого та середнього бізнесу в креативних секторах і транснаціональні ініціативи. Фінансовий ресурс на один конкурс сягає від 1 до 3 млн € залежно від типу проєкту, кінцеві дедлайни – упродовж липня-вересня 2025 року.

Підтримку аудіовізуальних проєктів на всіх етапах: від передвиробництва до дистрибуції надає підпрограма MEDIA. Ключові відкриті конкурси 2025 року: European co-development (CODEV): бюджет 6 500 000 €, дедлайн 26 липня 2025 року; European Festivals (FEST): бюджет 10 000 000 €, дедлайн 11 вересня 2025 року; Films on the Move (FILMOVE): бюджет 16 000 000 €, дедлайн 20 вересня 2025 року; Audience Development and Film Education (AUDFILMEDU): бюджет 6 000 000 €, дедлайн 27 березня 2025 року; Skills and Talent Development (TRAINING): бюджет 7 500 000 €, дедлайн 24 квітня 2025 року; European Film Distribution (FILMDIST): бюджет 32 000 000 €, дедлайн 24 квітня 2025 року.

Загалом у 2025 році заплановано 14 конкурсів у межах MEDIA і 5 у межах Culture з чіткими вимогами та експертною оцінкою заявок [8]. Така система конкурсів і грантів забезпечує європейським митцям і організаціям прозорий доступ до фінансування, чіткі строки підготовки проєктних заявок і зрозумілу методологію відбору найкращих ініціатив у культурній та аудіовізуальній сферах.

Не менш успішною практикою є кластеризація креативних індустрій. Кластеризація креативних індустрій – це концентрація взаємопов'язаних підприємств, установ та організацій творчого сектору на певній території з метою синергії в обміні знаннями, інноваціями та ресурсами. Такі кластери створюють екосистему, де бізнес, освіта й влада спільно стимулюють розвиток

дизайну, медіа, архітектури, кіно, музики та інших секторів. Найбільш ефективно їхнє втілення спостерігається у Фінляндії та Нідерландах.

Стратегія «Creative Finland» під егідою Міністерства освіти та культури Фінляндія підтримує концентрацію креативних хабів у ключових галузях: дизайн (Helsinki Design District), ігрова індустрія (Game Hub Finland) та аудіовізуальні мистецтва. У межах цього кластера поєднуються дослідницькі потужності Aalto University, стартапи та креативні агенції, що сприяє швидкому трансферу знань та міжнародній експансії фінських митців і підприємців.

Фонд підтримки креативної індустрії (Stimuleringsfonds Creatieve Industri) в Нідерландах фінансує створення тематичних кластерів, зокрема в Амстердамі (район NDSM-Werf із галереями й студіями архітектури) та у регіоні Brainport Eindhoven, де дизайнери співпрацюють з інженерами над інноваційними продуктами. Місцева влада й прикладні університети інтегровані в кластери через спільні дослідницькі програми й фінансування, що забезпечує масштабування стартапів та вихід на зовнішні ринки.

Обидві країни демонструють, як кластерний підхід перетворює творчий потенціал регіонів на ефективну економіку зі стійкою інноваційною екосистемою.

Слід відзначити, що кластери креативних індустрій демонструють значний внесок у створення доданої вартості та робочих місць. Так, загальний обсяг доданої вартості кластера у 2018 р. сягнув 97 млрд грн, що складало 3,9 % від загальної доданої вартості економіки країни. У 2019 р. цей показник виріс до 117,2 млрд грн (3,95 % GVA). При цьому кластери забезпечили понад 352 тисячі робочих місць (3,8 % загальної зайнятості) [33].

Кластери креативних індустрій в Україні теж вже демонструють помітний економічний ефект у вигляді зростання доданої вартості та зайнятості. Ефективне масштабування відбувається через інтеграцію в європейські мережі, участь у грантових програмах та освітніх обмінах, що відкриває доступ до фінансових ресурсів, технологій і міжнародних ринків.

Участь у міжнародних грантових програмах (EU Cluster Xchange, Horizon Europe) та платформах ЄС – European Cluster Collaboration Platform, European Creative Hubs Network – дає змогу українським кластерам виходити на зовнішні ринки, встановлювати стратегічні партнерства та залучати іноземні інвестиції.

Інструменти технічної та фінансової підтримки USAID/U-LEAD у межах програми «Конкурентоспроможна економіка України» сприяють створенню консорціумів регіональних кластерів і розвитку експорту креативної продукції за кордон [78].

Білінгвальні освітні та обмінні програми (cluster twinning, study visits, brokerage events) дозволяють менеджерам кластерів переймати передовий досвід ЄС, впроваджувати сучасні інновації та виходити на міжрегіональні ланцюги створення цінності.

Окрім інтеграції кластерної програми Україна має гарні приклади реалізації культурної політики через проведення різнопланових фестивалів та створення хабів. Фестивалі дають локальним громадам емоційний імпульс і туристичний дохід, а хаби створюють довготривалу інфраструктуру для культурного бізнесу й самовираження. Разом вони формують екосистему, де культура стає драйвером соціальних змін і економічного зростання. Локальні фестивалі – це тематичні події, що виростають із потреб і традицій конкретної громади. Їхня суть полягає в наступному: Відтворення й популяризація регіональних обрядів, ремесел і музичних стилів; залучення місцевих жителів до підготовки та проведення заходів як волонтерів і творців контенту; створення майданчика для дебютів молодих митців і експериментальних проєктів; формування туристичного потоку та підтримка дрібного бізнесу (готелей, кафе, ремісничих крамниць) [32].

Наймасштабніші приклади: Atlas Weekend у Києві, Art Jazz Festival у Львові та Folk Pagan Fest у Карпатах, де збираються представники понад двадцяти мистецьких жанрів і локальні гурти [17].

Культурні хаби – це багатофункціональні простори, які поєднують у собі студії, виставкові зали, коворкінги й майстерні. Основні завдання: консолідація

творчих ініціатив: митців, культурних менеджерів і стартапів у єдиній мережі; надання професійних сервісів (освіта, менторство, технічне обладнання) для реалізації проєктів; промоція міждисциплінарних колаборацій і цифрових інновацій; сприяння поширенню культурного продукту через фестивалі, ярмарки та онлайн-платформи. Прикладами таких успішних хабів можуть слугувати: House of Europe у Львові, який виступає платформою для проєктів Creative Europe, і Ізоляція в Києві – простір для резиденцій, виставок і досліджень у суспільно-аналітичній сфері.

Досліджуючи спільні практики збереження культурної спадщини варто зазначити, що за останні, воєнні роки, їх кількість невпинно збільшується. Тому зупинимось на найбільш яскравих трьох українських кейсах, які демонструють реставрацію, музеєфікацію та інтеграцію спадщини в туризм, а також про три яскраві європейські проєкти, що вже стали візитівкою своїх регіонів.

Перший кейс – реставрація архітектурних пам'яток в Одеській області. Завдяки підтримці програми ProZahid фасади та інтер'єри історичних будівель отримали друге життя. Сьогодні це не просто відновлені стіни – це мультимедійні майданчики для виставок і культурних подій, які щороку приймають тисячі гостей [60].

Другий приклад – музеєфікація Національного заповідника «Хортиця». Тут, на легендарному острові, відреставровані історичні споруди козацької доби перетворилися на інтерактивний простір: оригінальні артефакти доповнені віртуальними реконструкціями, а кількість відвідувачів перевищувала сто тисяч щороку [4].

Третій український кейс – пішохідний маршрут «L'viv Heritage Tour». House of Europe та місцева громада поєднали зусилля, щоб відкривати туристам внутрішні дворики королівської кам'яниці XVI століття, крамниці з ремісничими майстернями та арт-галереї. Це не лише шлях до минулого, а й стимул для розвитку локального бізнесу та креативних індустрій [25].

Щодо ЄС, то перший європейський кейс – Zollverein в Німеччині. Колишня вугільна шахта Ессена перетворилася на об'єкт ЮНЕСКО, музей та освітній хаб.

Індустріальна архітектура поєднується тут із сучасними арт-просторами, і понад півтора мільйона гостей відкривають для себе унікальну історію промислової доби. Другий приклад – реставрація замку Castillo de Belmonte в Іспанії. За допомогою автентичних технологій відновили стіни XII століття, а всередині з’явився центр з VR-екскурсіями та тематичними програмами. Це дозволило не тільки зберегти пам’ятку, а й інтегрувати її в туристичний маршрут Castilla-La Mancha.

Третій європейський кейс – маршрут «Каміно де Сантьяго», який охоплює Іспанію та Францію. Тут відновлюють середньовічні церкви, хоспіси та історичні містечка в рамках програми «European Cultural Routes». Цей шлях не лише зберігає спадщину, а й створює тисячі робочих місць в секторі гостинності та гастротуризму.

Ці проєкти насправді мають певні схожі риси. По-перше, вони зосереджені на людях – залученні локальних громад, експертів і волонтерів. По-друге, використовують сучасні технології: від 3D-сканування фасадів до віртуальних експозицій. І по-третє, завдяки стійкому фінансуванню – як локальному, так і міжнародному – вони перетворюють спадщину на актив для розвитку економіки й туризму.

Українські кейси демонструють успішні проєкти реставрації й музеєфікації за підтримки ЄС та міжнародних організацій, проте потребують масштабнішого залучення локальних громад. У країнах ЄС досвід інтеграції спадщини в туристичні маршрути і промислові локації вже досяг стабільних економічних і соціальних результатів, завдяки комплексним стратегіям та довгостроковому фінансуванню.

Україна є учасником різнопланових спільних проєктів з ЄС [74]. Завдяки участі у міжсекторному проєкті ZMINA Resilience відбувається підтримка українських митців і культурних організацій у післявоєнний період, що фінансується ЄС у межах субпрограми Creative Europe. Платформою для організації міжнародних солідарних культурних акцій за участі України та європейських партнерів, що отримали фінансування є Culture Helps Solidarity.

Cultural Horizons – ініціатива з розширення доступу до культурної спадщини та впровадження інноваційних практик в українських регіонах за підтримки програми Creative Europe. UAxEU – партнерська програма для посилення взаємодії між українським і європейським культурними секторами, що реалізується в рамках Creative Europe. Національне Бюро Creative Europe в Україні – координує грантові конкурси для українських організацій, щороку запускаючи понад 10 експрес- та галузевих конкурсів із бюджетами до 3 млн € кожен [63]. У 2025 році ЄС виділив близько 7 млн € на підтримку українських культурних проєктів у межах субпрограми Creative Europe, сприяючи відновленню спадщини, культурній солідарності та креативному обміну [50].

Таким чином, участь України в європейських проєктах Creative Europe та інших ініціативах сприяє посиленню інституційної спроможності, залученню фінансових ресурсів і інтеграції українського культурного сектору в міжнародні мережі. Це відкриває нові можливості для відновлення спадщини, розвитку креативних індустрій і зміцнення культурної солідарності.

3.2. Перспективи гармонізації української культурної політики з європейськими стандартами.

Підвищення ефективності державної підтримки, розширення міжнародного співробітництва та інтеграції в єдине європейське культурне поле у майбутньому сприятиме синхронізації норм і практик української культурної політики з документацією ЄС. Однією із вимог має бути нормативно-правова адаптація, адже завершення імплементації директив ЄС у національне законодавство (медіа-послуг, охорона авторського права, захист культурної спадщини) передбачатиме розробку додаткових підзаконних актів, що деталізують процедури ліцензування, атестації культурних установ і публічного звітування. Першим таким кроком у цьому напрямку є Аналітичний звіт Міністерства культури України, який пропонує кодифікацію таких норм у єдиний «Культурний статут України», узгоджений із Work Plans for Culture Ради

ЄС, що дозволяє синхронізувати українські пріоритети з довгостроковими європейськими програмами [3].

Нормативно-правова адаптація полягає в транспортуванні європейських директив та стандартів у національне законодавство, створенні підзаконних актів і процедур, які забезпечують реалізацію цих норм у сфері культури. Прикладом транспонування ключових директив ЄС є Директива про аудіовізуальні медіа services (AVMSD) та Директива про аудіо-візуальні крос-медійні послуги були імплементовані через зміни до Закону «Про аудіовізуальні медіа-послуги», що гарантує єдині правила реєстрації та контент-квоти для українських телерадіоорганізацій.

Завдяки врахування Директиви щодо авторського права (2001/29/ЄС, 2019/790) в оновленнях Закону «Про авторське право і суміжні права» запроваджено чіткі виключення для освітніх та дослідницьких цілей, механізм обміну «органічними» творами та підвищено рівень захисту прав митців [3].

В останній час в Україні відбулася гармонізація основних законів у сфері культури, зокрема Закон «Про культуру» (2020 р.) переглянуто з урахуванням норм Договору про функціонування ЄС (ст. 167 TFEU) та прописано європейські принципи субсидіарності, прозорості бюджетування та участі стейкхолдерів у прийнятті рішень.

Розпорядження КМУ № 293 «Про реалізацію Національного плану культурної інтеграції» деталізує процедури ліцензування культурних установ, методологію атестації культурних менеджерів та порядок публічного звітування за використання бюджетних коштів [14].

Введено щорічний механізм оцінки імплементації через Національне бюро Creative Europe та Дорадчу раду з питань європейської інтеграції, що проводить аудит відповідності національного законодавства *acquis Communautaire* у сфері культури та готує рекомендації щодо оновлення нормативно-правових актів.

Реалізація цих заходів створює стійку правову базу для розвитку креативних індустрій, захисту культурної спадщини та інтеграції України в європейське культурне середовище.

Не менш актуальним є перехід до багатоканального фінансування з урахуванням принципів публічно-приватного партнерства (ППП), що означає запровадження тематичних фондів на зразок Європейського фонду регіонального розвитку та Creative Europe, а також впровадження податкових стимулів для інвестицій у креативні індустрії [62]. Запорукою сталості стане створення Національного культурного банку, який акумулюватиме грантові ресурси, кредити та донорські кошти під спільний нагляд Українського культурного фонду та Єврокомісії.

Нормативні підвалини фінансування культури закладені в Законі «Про культуру» та ряді підзаконних актів, що деталізують порядок формування державного та місцевих бюджетів, а також створення спеціальних фондів для підтримки культурних проєктів [15]. Основними джерелами є державний бюджет, місцеві бюджети та спецфонди (Український культурний фонд, регіональні грантові програми), доповнені приватними пожертвами та спонсорськими внесками. Для підвищення прозорості й ефективності впроваджено механізми публічно–приватного партнерства й конкурси із п'ятисегментною експертною оцінкою заявок за моделлю Creative Europe (розпорядження КМУ № 293 регламентує відбір і моніторинг видатків) [19].

Фінансування культурної політики в Європейському Союзі здійснюється завдяки програмам Creative Europe та Structural Funds, що надають грантові й кредитні інструменти для транскордонних креативних ініціатив; податкові пільги та інвестиційні стимули на національному рівні заохочують приватні вкладення в культуру; публічно-приватні партнерства й фондові механізми (зокрема Європейський фонд регіонального розвитку) працюють за узгодженими регламентами й прозорими конкурсами; координацію забезпечує DG EAC Єврокомісії у партнерстві з національними міністерствами культури та культурними агенціями, які щороку проводять багаторівневі грантові конкурси й оцінюють результати через європейські платформи культурних маршрутів.

Гармонізація освітніх стандартів культурного менеджменту із CEN-стандартами та програмами Erasmus+ забезпечить визнання дипломів і

сертифікатів за кордоном. Запровадження двомовних магістерських програм із культурної політики в партнерстві з університетами-членами ЕАСЕА та створить кадровий резерв із відпрацьованими в ЄС методиками управління проєктами та грантами [16].

Слід зауважити, що у ЄС формування фахівців із культурної політики відбувається на базі кількох рівнів – від бакалаврату в університетах до професійних майстер-класів і стажувань у рамках програм Єврокомісії. Окрім класичної освіти в ЄС існують мобільні програми, зокрема Erasmus+ для академічної мобільності та подвійних дипломів; ЕАСЕА-стажування в інституціях DG ЕАС та національних культурних агенціях та професійна сертифікація з врахуванням компетентнісних рамок CEN/TC 442 Cultural Management та короткі курси й воркшопи через European Cultural Foundation, European Creative Hubs Network. Не менш розповсюдженим методом підготовки фахівців з культурної політики є обмін досвідом через програми European Cluster Collaboration Platform для кластерних менеджерів та платформа European Cultural Routes.

Таке поєднання академічної освіти, мобільності та професійних сертифікацій гарантує, що європейські фахівці володіють одночасно глибокими теоретичними знаннями та практичними навичками міжнародної співпраці.

В Україні підготовка фахівців з культурної політики перспективно інтегрує євростандарти, але перебуває на етапі активного розвитку інфраструктури і навчальних програм у вищих навчальних закладах. Функціонують і короткострокові програми та воркшопи: House of Europe (Lviv), що виконує роль Національного бюро Creative Europe; курси Українського культурного фонду з проєктного менеджменту й фандрейзингу. Проєкти USAID/U-LEAD надають можливість практичного стажування у регіональних центрах. Активно діють і платформи з обміну EU Cluster Xchange, Study Visits. Наразі українські інституції активно працюють над запровадженням подвійних дипломів, гармонізацією освітніх стандартів із CEN і програмами Erasmus+ та над розширенням мережі

практичних стажувань у міжнародних культурних організаціях, однак, попри зусилля відчувається недостатня кількість двомовних (укр./англ.) програм із визнаними європейськими сертифікатами обмежують мобільність студентів і молодих менеджерів. Є потреба у впровадженні національного кредитно-модульного культурного фреймворку за зразком ECTS.

Узгодження національних стратегій із цифровою рамкою ЄС відкриває перспективи гармонізації цифрової трансформації та інновацій у культурній політиці України з європейськими стандартами.

Україна схвалила Стратегію цифрового розвитку та інновацій «WINWIN» до 2030 р., яка визначала принципи, цілі та завдання державної політики у сфері діджиталізації й інноваційної діяльності згідно з європейськими підходами. Тому постає потреба адаптації європейських нормативних пакетів (Digital Services Act, Data Governance Act) у вітчизняне законодавство, щоб створити єдині правила для платформ, цифрових послуг і захисту даних у культурній сфері.

Використання європейських стандартів відкритих даних і семантичних онтологій для опису музейних колекцій і культурних сервісів дозволить інтегрувати українські бази даних у платформу Europeana, підвищивши видимість і доступність на міжнародних маркетплейсах культурного контенту та підключить 100 колекцій до Europeana Publishing Framework до 2027 року.

Паралельно впровадження єдиного цифрового порталу «Культура UA» за зразком EU Digital Culture Hub сприятиме централізованому моніторингу ефективності програм та побудові інструментів big data-аналізу тенденцій культурного попиту.

Розширення участі українських інституцій у програмах European Cluster Collaboration Platform, European Creative Hubs Network та European Cultural Routes забезпечить українським проектам вихід на нові ринки, доступ до R&D-грантів Horizon Europe і подальше формування спільних брендів туристичного та креативного продукту. Паралельно потрібно активізувати угоди про twinning

із національними агенціями культури країн-членів ЄС для щорічного обміну досвідом і спільних дослідницьких публікацій.

Розбудова єдиного цифрового порталу «Культура UA» за зразком EU Digital Culture Hub дозволяє створити платформу для централізованого моніторингу ефективності програм, аналітики big data та взаємодії стейкхолдерів. Формування єдиного реєстру проєктів і грантових конкурсів та панелі управління (dashboards) дозволить відстеження відвідуваності, бюджетів і впливу.

Не менш затребуваними б стали Центри компетенції й інноваційні лабораторії. Так, модель Centres of Excellence (CoE) у межах WINWIN передбачає створення регіональних лабораторій зі спеціалізаціями VR/AR, штучного інтелекту, блокчейну для цифровізації спадщини та підтримки креативних стартапів. Впровадження такої моделі дозволить відкрити 5 CoE-хабів до 2026 року за фінансуванням Horizon Europe та державною підтримкою. Через платформу European Cluster Collaboration та спільноти Europa Nostra і EU Digital Cultural Heritage Community українські інституції отримають доступ до консорціумів, обміну досвідом та R&D-грантів. Сьогодні програмою передбачено twinning: партнерство 10 українських і європейських культурних хабів у 2025-2027 рр. [68]

Таким чином, у результаті гармонізації українська культурна політика набуде системного характеру, прозорих процедур, стабільного фінансування та відкритого доступу до європейських мереж, що сприятиме зміцненню міжнародного авторитету країни та зростанню сектора креативних індустрій.

Гармонізація української культурної політики відбувається насамперед через активну участь у платформах та мережах, створених ЄС для обміну досвідом, узгодження стандартів і спільної розробки політик. Це дозволяє інтегрувати українські норми та практики в загальноєвропейський контекст, прискорюючи імплементацію *acquis Communautaire* у сфері культури.

Ключові європейські мережі, які сприяють узгодженню політик і процедур, включають: European Cluster Collaboration Platform для менеджерів

креативних кластерів; European Creative Hubs Network, що об'єднує культурні простори та хаби; European Cultural Routes, які впроваджують спільні маршрути та туристичні продукти; Europa Nostra, платформа збереження спадщини через професійні секції та twinning-програми. Участь у цих платформах надає українським інституціям доступ до спільних грантових механізмів, peer-review та технічної допомоги, а також створює умови для двосторонніх twinning-партнерств із агентствами культури країн-членів ЄС [57].

Спільна робота в межах згаданих мереж формує канали двостороннього діалогу та впровадження норм ЄС на національному рівні через: регулярні policy labs і воркшопи з адаптації стандартів оцінки проєктів (evaluation frameworks) та процедур ліцензування; консорціальні дослідницькі проєкти, що використовують методологію Horizon Europe для генерації доказової бази культурної політики; врахування найкращих практик у створенні єдиного «Культурного статуту України», де синтезовані норми Work Plans for Culture та національні інструменти регулювання. Ці механізми забезпечують системну конвергенцію процедур управління, фінансування й моніторингу між Україною та ЄС.

Ефектом такої співпраці є: уніфікація стандартів грантменеджменту та звітності за європейськими зразками; зростання інституційної спроможності через участь у peer-review експертних груп Єврокомісії; залучення українських культурних установ до спільних європейських брендів і культурних маршрутів, що підвищує видимість і привабливість на міжнародному ринку.

Таким чином, через мережеву співпрацю Україна не тільки імплементує європейські норми, а й активно формує власні адаптовані моделі культурної політики, які відповідають стандартам ЄС і забезпечують її стійке функціонування в довгостроковій перспективі

ВИСНОВКИ

Культурна політика є важливим інструментом формування національної ідентичності, соціальної згуртованості та міжнародного іміджу держави. В умовах євроінтеграції України актуальним постає питання гармонізації національної культурної політики з європейськими стандартами, зокрема в аспекті охорони культурної спадщини.

Культурна політика – це система цілеспрямованих дій, стратегій і рішень, що реалізуються державними, муніципальними та громадськими інституціями з метою збереження, розвитку та популяризації культури. Вона охоплює: нормативно-правове регулювання; фінансові механізми; інституційну інфраструктуру; кадрову політику; цифрову трансформацію.

У європейському контексті культурна політика базується на принципах субсидіарності, прозорості, участі громадян і сталого розвитку.

У науковому дискурсі виділяють кілька підходів: інституціональний – акцент на ролі державних і недержавних акторів; критичний – аналіз влади, ідеології та доступу до культурних благ; економічний – розгляд культури як ресурсу, що генерує додану вартість; мережевий – вивчення взаємодії між акторами культурного поля .

Культурна політика охоплює широкий спектр сфер — від охорони спадщини до підтримки сучасного мистецтва та креативних індустрій. Україна поступово формує власну модель культурної політики, яка поєднує елементи централізованого управління з тенденціями децентралізації та партнерства. Важливу роль відіграють такі інституції, як Міністерство культури та стратегічних комунікацій, Український культурний фонд, а також місцеві органи влади.

Європейські країни демонструють більш усталені та ефективні моделі культурної політики, зокрема децентралізовану (Франція), партнерську (Німеччина) та інтеграційну (Польща). Вони активно залучають громадянське

суспільство, приватний сектор і міжнародні організації до реалізації культурних проєктів.

Культурна спадщина є багатовимірним явищем, що поєднує історичну глибину, соціальну значущість і правову захищеність. Її класифікація дозволяє системно підходити до збереження, а правові механізми – гарантувати сталий розвиток і міжнародну співпрацю. В умовах євроінтеграції України гармонізація правових норм та активна участь у міжнародних програмах є ключовими чинниками ефективної охорони спадщини. Охорона спадщини включає її ідентифікацію, документацію, реставрацію, популяризацію та передачу наступним поколінням. Охорона культурної спадщини в Україні потребує системного підходу, особливо в умовах війни, коли багато об'єктів зазнають руйнувань. Європейський досвід реставрації, цифровізації та інтеграції спадщини в освіту та туризм може бути корисним для українських практик.

Міжнародні програми (Creative Europe, House of Europe, ЮНЕСКО) відкривають нові можливості для України у сфері культурної дипломатії, мобільності митців, обміну досвідом та фінансування проєктів.

Успішною практикою є кластеризація креативних індустрій. Кластеризація креативних індустрій – це концентрація взаємопов'язаних підприємств, установ та організацій творчого сектору на певній території з метою синергії в обміні знаннями, інноваціями та ресурсами. Такі кластери створюють екосистему, де бізнес, освіта й влада спільно стимулюють розвиток дизайну, медіа, архітектури, кіно, музики та інших секторів. Найбільш ефективно їхнє втілення спостерігається у Фінляндії та Нідерландах.

Російський культурний тиск історично руйнував національну єдність України через нав'язані наративи, але триваюча агресія активізувала зусилля з деколонізації. Українська політика тепер висуває на перший план місцеві усні історії та фольклорні традиції, колись маргіналізовані імперськими рамками. Визнаючи культуру стратегічним активом, були створені спеціальні органи для захисту спадщини та протидії російській силі. Національний інститут

стратегічних досліджень окреслив нові законодавчі інструменти захисту музеїв, архівів та пам'яток, вбудовуючи культурну безпеку в національну політику.

Державні органи запровадили заборони на російські культурні продукти та розпочали кампанії з видалення символіки радянських часів із громадських просторів. Це узгоджується з ширшим прагненням до деколонізації, замінюючи монополістичні культурні впливи різноманітними, низовими наративами. Уряд значно збільшив фінансування закладів культури, ухваливши екстрені грантові схеми на відбудову зруйнованих обстрілами бібліотек, театрів та творчих хабів. Гранти на децентралізацію тепер дають можливість місцевим громадам розвивати фестивалі, резиденції для художників та мобільні виставки на звільнених територіях.

Російське вторгнення 2022 року радикалізувало культурну політику і стало початком нового етапу в українській культурній сфері. Якщо раніше культурна політика орієнтувалася на модернізацію та цифровізацію, то після початку війни вона стала частиною оборонної стратегії держави. Культура почала виконувати функції мобілізації, міжнародної комунікації та захисту національної ідентичності.

24 лютого 2022 року стало точкою нерозривного перезавантаження української культурної сфери. Моделі культурної мобілізації проявилися на трьох рівнях: макрорівні – державна політика та міжнародна підтримка; мезорівні – творча переорієнтація митців і культурних інституцій; мікрорівні – волонтерські та ґрунтові ініціативи у громадах. Цей комплексний підхід зміцнив внутрішню солідарність і діалог із діаспорою, а також перетворив культуру на інструмент психологічної та символічної стійкості нації

Порівняльний аналіз показав, що для ефективного розвитку культурної політики Україна має посилити децентралізацію управління культурною сферою; розширити участь громадськості та незалежних інституцій; інтегрувати культуру в освітні, соціальні та економічні стратегії; забезпечити сталість фінансування та захист культурної спадщини. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення державної культурної політики, розробки

стратегій охорони культурної спадщини, а також при викладанні освітніх компонентів культурологічного та управлінського спрямування та регулювання соціогуманітарної сфери України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамович О., Мірошніченко Л. Розвиток національної культури України в умовах євроінтеграції. Соціально-гуманітарні виміри правової держави: еволюційна парадигма. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. ДДУВС, 28.03.2019. С. 14-16.
2. Аристова А. Культурна політика в Україні: виклики та перспективи. Київ: НАКККиМ.2021.
3. Берзіня Лінда. Аналіз адаптації українського законодавства та системи державного управління у сфері культури до стандартів Європейського Союзу (ЄС) (експертна підтримка Міністерства культури та інформаційної політики України). 2023. 37 с.
4. Від музейних колекцій до архітектурних пам'яток: як ЄС допомагає рятувати культурну спадщину України. <https://prozahid.com/>
5. Вплив війни на цінності та історичну пам'ять. 2023–2024. Tyzhden.ua
6. Вплив повномасштабної війни на культуру. ESPRESO TV. 2023–2024.
7. Головач Н. Потенціал креативних індустрій у модернізації мережі закладів культури територіальних громад в умовах воєнного стану. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2025. № 2. С. 52–58.
8. Європейський парламент. Культурна спадщина у зовнішніх відносинах ЄС: роль ЄС у захисті української культури під час війни. – Брюссель: Європейська парламентська дослідницька служба, 2023. 42 с.
9. ЗА. Кіборги. К.: Кінокомпанія, 2017.
10. Закон України «Про державну підтримку кінематографії», 2017. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 20, ст. 240.

11. Закон України «Про захист української культурної спадщини в умовах збройної агресії» від 01.04.2022 № 2199-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 20. Ст. 175.
12. Закон України «Про культуру». Відомості Верховної Ради України. 2011. Ст. 24.
13. Закон України «Про охорону культурної спадщини». Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39.
14. Збірник нормативно-правових актів сфери охорони культурної спадщини (в редакції станом на лютий 2025 р. Київ : УДІКС, 2025. 805 с.
15. Здіорук С. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті : аналіт. доп. С. Здіорук, О.Литвиненко, О. Розумна; за ред. С.Здіорука. К. : НІСД, 2012. 64 с.
16. Кабінет Міністрів України ухвалив Стратегію розвитку культури на період до 2030 року. https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/260597.html
17. Каверський Р. Культурні фестивалі в Україні: Подорож крізь традиції та сучасність. К. 2020.
18. Кіналь Н. Фінансові механізми функціонування сфери культури. Фінансовик простір. 2022. № 3 (47). С. 49-57.
19. Ковальчук О. Реставрація як інструмент культурної політики України. Культурологічні студії. 2023. №2. С. 45–59.
20. Концепція законодавчого забезпечення національної культурної політики України. К., 2023. 44 с.
21. Культура та креативні індустрії в Україні: стійкість, відновлення, інтеграція з ЄС. <https://www.cultureinexternalrelations.eu/>
22. Лозинський А. Digital archive of Donbas industrial heritage. Наукові записки Інституту культурології. 2021. № 3. С. 45–58.
23. Лозниця С. Майдан (документація революції). Київ, 2014.
24. Маймур І. 8 проєктів зі збереження української спадщини: від реставрації брам до відновлення мозаїк. <https://bzh.life/ua/gorod/1711388714-restavratiya-bram-vidnovlennya-mozayik-i/>

25. Микитин Ю. В. Цифрові технології як інструмент збереження та популяризації культурної спадщини. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2025. 78 с.
26. Міжнародна співпраця. Європейська інтеграція.
<https://mcsc.gov.ua/mizhnarodna-spivpratsia/yevropeyska-intehratsiia/>
27. Міністерство культури та інформаційної політики України. Стратегія розвитку культури України до 2030 року. Київ: МКІП. 2023.
28. Міністерство культури та інформаційної політики України. Програма «Велика реставрація», 2021–2025. МКІП. 2021.
29. Міністерство культури та інформаційної політики України. Стратегія розвитку культури України на період до 2025 року [Електронний ресурс]. Режим Доступ: <https://mkip.gov.ua>
30. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України.
<https://mcsc.gov.ua/>
31. Мохнюк Р. Державна культурна політика як фактор розвитку громадянського суспільства у контексті євроінтеграційних процесів. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2021. № 3. С. 27-36.
32. Недилько К. Як війна народжує культурні дива: локальні проекти, що змінюють Україну назавжди. <https://society.comments.ua/ua/article/art-and-culture>
33. Ніколаєва О., Онопрієнко А., Таран С., Шоломицький Ю., Яворський П. Креативні індустрії: вплив на розвиток економіки України.
<https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/04/KSE-Trade-Kreativni-industriyi.pdf>
34. Олійник О. Культурні практики як форма активного культурного споживання. Культурологічна думка. 2023. № 24. С. 134-142.
35. Офіційний сайт Українського інституту книги: <https://ubi.org.ua/>
36. Петриківський розпис як елемент нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Офіційний сайт МКІП. <https://mkip.gov.ua>

37. Пилипчук О. Реставрація собору Святого Юра: методологія та практика. Музейна справа. 2020. № 2. С. 12–27.
38. Презентовано проєкт Стратегії розвитку культури в Україні на 2025-2030 роки. https://kompkd.rada.gov.ua/news/main_news/76533.html
39. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 28.03.2025 № 293-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-p#Text>
40. Сапелкін Ю. Вплив війни на формування української національної ідентичності. Grail of Science, (40), 2024/ С. 387-390.
41. Стартував перший модуль проєкту Школа для громад «Культура у відновленні». <https://www.golos.com.ua/news/5844>
42. Основні засади державної політики у сфері культури. https://protocol.ua/ua/pro_kulturu_statyya_3/
43. Стратегія розвитку культури на період до 2030 року – документ. <https://arts.gov.ua/strategiyu-rozvytku-kultury-na-period-do-2030-roku/>
44. Стратегія цифровізації культурного сектору. Київ. 2022. 56 с.
45. Судин Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. <https://tyzhden.ua/>
46. Сучасний стан української діаспори і перспективи співпраці з нею. <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11237/>
47. Тарасова Д. Вплив повномасштабної війни на культуру: як конфлікт відобразився на творчості митців та чи переорієнтувалися українці на своє. <https://espreso.tv/>
48. Тронь А. Державна підтримка культурної діяльності української діаспори як напрям діаспоральної політики України. Народна творчість та етнологія, 1 (393), 2022. С. 100-111.
49. Україна представила свій досвід збереження культури в умовах війни під час кластеру в межах MONDIACULT-2025 у Барселоні. <https://mcsc.gov.ua/news/>

50. Українська культурна спадщина під час російського вторгнення (з 2022). <https://uk.wikipedia.org/>
51. Український інститут формує нову стратегію на наступні 5 років задля продовження промоції української культури. <https://mcsc.gov.ua/>
52. Український інститут. Програми та проекти. <https://ui.org.ua/>
53. Український культурний фонд. <https://ucf.in.ua/>
54. Уряд анонсував реформи в Мінкульті: інформаційну політику та стратегічні комунікації виокремлять в окрему структуру. <https://suspilne.media/>
55. Ушкаренко Ю., Чмут А., Синякова К. Креативні кластери як форма кооперації в креативних індустріях Європейського Союзу. Вісник ХДУ. Серія Економічні науки, № 36 (2019). С. 26-31.
56. Хроніки культурної євроінтеграції України. <https://tyzhden.ua/khroniky- kulturnoi-ievrointehratsii-ukrainy/>
57. Цивілізаційний вимір національного державотворення: адаптація державної служби України до стандартів Європейського Союзу <https://www.kdpu-nt.gov.ua>
58. Цифрова відбудова: як за допомогою технологій врятувати українські музеї. <https://sil.media>
59. Цифрова платформа управління спадщиною. <https://reherit.org.ua>
60. Цифровий захист культурної спадщини у воєнний час. https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2025/05.06.25.pdf
61. Цифровий розвиток. Проекти цифрової трансформації. <https://mcsc.gov.ua>
62. Шостак В. М. Культурна політика України та Європейського Союзу: відповідність змісту і перспективи реалізації. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2023. № 1. С. 81-86. <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/277638>
63. Шостак В.М., Ковч О.І. Культурна політика і управлінська діяльність в контексті збереження культурної спадщини України. Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузівський збірник наукових праць

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Випуск 86. Том 2, 2025. С.4-9..

64. ЮНЕСКО. Культура в часи COVID-19 і не тільки. Париж: ЮНЕСКО, 2022. 85 с.

65. Comunian R., Gilmore A. Beyond the Creative City: Cultural Policy in an Age of Complexity. In: City, Culture and Society, 6(2), 2015. P. 95-102.

66. Council of Europe. Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention). Strasbourg. 2005.

67. Creative Europe. Programme Guide. 2024. <https://culture.ec.europa.eu>

68. Culture Helps. Supporting Displaced Artists and Communities. 2023. <https://culturehelps.eu>

69. Digital Heritage Lab. Toolkit for Small Cultural Organisations. European Creative Hubs Network. 2022.

70. European Commission. Work Plan for Culture 2023-2026. Brussels: Council of the European Union. 2023. <https://culture.ec.europa.eu>

71. European Creative Hubs Network. Mapping Creative Hubs in Europe. 2022. <https://creativehubs.eu>

72. Halbwachs M. La mémoire collective. Paris: Presses Universitaires de France, 1992.

73. House of Europe. Digital Culture Projects in Ukraine. ЛЬВІВ. 2023

74. ICOMOS. Principles for the Analysis, Conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage. Paris: ICOMOS. 2011.

75. New European Bauhaus. Shaping a More Inclusive Cultural Space. Brussels. 2023.

76. Pratt A. C. Cultural economy: the shape of the field. In: Cultural Trends, 17(2), 2008. 117-144.

77. Smith L. Uses of Heritage. London: Routledge. 2006

78. Throsby D. The Economics of Cultural Policy. Cambridge: Cambridge University Press. 2010.

79. Time Machine Europe. Mapping Europe's Cultural Memory. Brussels. 2024
80. UNESCO. Culture in Crisis: Policy Guide for Resilient Heritage. Paris, 2022.
81. Venice Charter. International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites. ICOMOS, 1964.